

Gårds Korset

INFORMATIONSTIDNING FÖR VISBY STIFT NR 1/2020

Svenska kyrkan
VISBY STIFT

Vi ställer inte in - vi ställer om
Vad är egentligen en kulturgrav?
Att vara präst på landsbygden
Konfirmand i Visby
Älskade ruiner
Walk and Talk

DESSUTOM: KRÖNIKOR, NYA MEDARBETARE, REFERAT, KYRKORENOVERING, MED MERA

I DETTA NUMMER KAN DU LÄSA OM:

Biskopen har ordet	3
Präst på landsbygden	5
Stöd till filippinska präster	7
Biskopsvisitation Garde	8
Aktuella åtgärder för stiftets kyrkor	9
Vi lever i en tid av omställning	10
Harald Norrby - Gotlands mesta konservator har avlidit	12
Tjärporjekt fortsätter två år till	13
Tankar och synpunkter på konfirmation i Visby	14
Med ansvar för lärande och undervisning	19
Walk and talk med prästen	20
Recension - Vägledning för diakoni	23
Vad är egentligen en kulturgrav?	24
Inger Hägg - 45 år i kyrkans tjänst	28
Otta på berget utan gök	33
Prästlönetillgångarna - markaffärer	34
Våra kyrkoruiner - ett besöksmål	36
Bättre kontroll på mögel och brand	44
Inte bara i minnet bevarad - begravningskonfekt	45
Mats Hermansson - vad gör du nu?	46
Nya präster på norr	48
Torsten Gislestam in memoria	50
Ad Fontes renässansmusik på Gotland	51
Pandemier genom historien	52
Bokrecension	54
Sommarkrönika av Stefan Sundelin	56

Nästa nummer av Gårdskorset kommer i december 2020. Har du tankar och idéer om innehåll -hör av dig till Lars Bäckman. E-post lars.backman@hotmail.com eller tfn 070-57 11 05 9

En herde och hans hjord

*”Var herdar för den hjord som Gud
har anförtrött er och vaka över den”*

1 Petr 5:2

Det är inte konstigt att bibeln använder bilden av herden eftersom det var ett av de vanligaste arbeten som fanns på Jesu tid. Bilden av herden är den gode herden som vakar över hjord och är till och med beredd att dö för fåren. Bilden av Jesus som herden blev också i den tidiga kyrkan bilden för ledarskapet. Tydligt känner vi i vår tid också igen titeln som just kyrkoherde i våra församlingar, men också alldeles tydligt biskopens herdestav, kräklän. I bibeln finns det några av min favoritbilder av herden. Den gode herden som ger sitt liv för fåren. Herden som söker det bortsprungna lammet och bär det tillbaka på sina axlar.

Uppdraget att vara herde har varje människa. Det handlar om ett förhållnings sätt till sina medmänniskor. Att leda varandra på goda vägar och att skydda varandra. Vi är alltså både lamm och herdar i samma uppdrag som kristna. Vi leds för att leda, vi vårdas för att kunna vårda, vi är älskade för att älska.

Vi på Gotland, som alldeles särskilt kanske har en relation till lamm och lammungar, vet att det finns inget sant i det fördömsfulla uttryckssättet: ”fårskalle” eller ”du är dum som ett får”. Lammen är kloka djur. Fråga vilken lammbonde som helst på Gotland. Lammen är sociala, läroaktiga och har dessutom ansiktsminne. ”From som ett lamm” gäller egentligen inte heller. Lammen har ett synfält på ungefär 300 grader och ser faror tidigt. Det visar sig i undersökningar att baggar stödjer svagare kamrater. Det sägs också att lammens bråkande är individuellt och att de känner igen varandras ”bäh”.

Bilden av uppdraget som herde måste sättas i relation till att det är Guds hjord- inte herdens. Detta gäller allt-

Foto: Jessica Lindgren-Wu.

så i flera steg. För det första har en biskop ett speciellt ansvar. Inte för att biskopen är något speciellt utan för att det är ett tecken. Ett tecken på kyrkans roll och koppling till överherden Jesus själv. Så också för alla präster. Det andra gäller alla kristna som har i uppgift att vara Jesuslika i sina handlingar såsom herden. Men det är för det tredje också att vi samtidigt är lammet. Berättelserna och liknelserna i bibeln vill visa på att vi är värda att leta efter när vi gått vilse. Men vi behöver också utmanas och uppfostras för att känna igen honom och vilja hålla oss nära honom. Alltså bilden av att vara herden kompletteras med att samtidigt få vara lammet. Vi är ledda av herden som leder oss alla.

Biskop Thomas

Stefan Sundelin pratar med klockare Kjell Arvidsson. I bakgrunden Burs prästgård.

Arbeta som präst på Gotlands landsbygd

Möt kyrkoherde Stefan Sundelin i Burs pastorat Text och foto: Lars Bäckman.

Gotland är landsbygd. Mer än hälften av länets invånare bor på ren landsbygd och över nittio procent av alla våra kyrkor ligger utanför tätorterna. Gotland har en levande landsbygd. Men vi vet också att det är en landsbygd som sakta men säkert avfolkas. Det här gäller inte bara på Gotland. Så här ser det ut i varierande grad runt om i nästan hela vårt land. Vi flyttar in till städerna och landsbygdens affärer läggs ner, skolor likaså och där sådan efterfrågan finns omvandlas allt fler hus till sommarboende för stadsbor. Det är heller inte alltid lätt att attrahera präster till de tjänster som blir vakanta i en avfolkningsbygd. På Gotland har det dock gått bra – alla landsbygdstjänster är tillsatta. För det finns så klart de som tror på landsbygden och som vill verka som präst just där, bland bondgårdar, åkrar, öppna fält och betande kor – Stefan Sundelin, kyrkoherde i Burs är en av dessa.

- Jag är lite av en anglofil, kan se mig själv som den typiska engelska prästen i sin prästgård med den lilla församlingen, i ett grönt engelskt landskap med små byar och puben där alla träffas, säger Stefan och skrattar. Men en viss sanning ligger det nog i den lite skämtsamma drömbilden.

Vi sitter i salen i Burs ståtliga 1700-tals prästgård, byggd i två hela våningar. Mangårdsbyggnaden är som

en mindre mellansvensk herrgård med den typiska rumsindelningen, tre rum i fil, arbetsrum och kök på bottenvåningen, helt olikt böndernas parstugor i en eller två plan, men byggda i kalksten och det för Gotland så vanliga branta höga tegeltaket.

Efter fem år i Växjö domkyrkoförsamling, som för övrigt var första tjänsten efter prästvigningen, bestämde sig Stefan och hustrun Elin, som också är präst, att något nytt måste hända i livet och i yrkeskarriären – ett nytt steg skulle tas.

- Vi trivdes bra, men jag har alltid längtat ut till landet, visserligen är jag uppväxt i Oskarshamn, men

den lilla församlingen, med närhet till människor och omgiven av ett öppet brukat landskap hägrade.

När en annons i Kyrkans tidning dök upp om kyrkoherdetjänst i Burs och med en bild på den vackra prästgården, så tog diskussion fart hemma hos familjen Sundelin. Gotlands landsbygd var nog det närmaste Englands jordbrukslandskap man kunde komma inom Sveriges gränser, skämtade Stefan om. Något år tidigare hade Stefan och Elin hälsat på biskop Thomas Petersson och hustrun Susanna i Visby. De hade tidigare varit kollegor i Växjö. Fina

”Vi trivdes bra men jag har alltid längtat ut till landet”

minnen från visbybesöket väcktes till liv och det googlades om Burs, om prästgården och om Svenska kyrkan på Gotland. När sonens Bamsetidning samma dag kom i brevlådan och numret handlade om Bamse på Gotland, ja, då tog Stefan det som ett tecken.

- Ja, det där var väl lite skämtsamt, men då kontaktade jag biskopen och frågade om den utannonserade tjänsten. Och det blev att jag sökte och fick den. Samtidigt utlystes det en tjänst på Visby stiftskansli med ansvar för undervisning, vilket passade Elin perfekt, det hade hon arbetat med i Växjö domkyrkoförsamling. Och så blev det. I början på december 2019 flyttade de in i den ståtliga prästgården i Burs.

Då kan man fråga sig om drömmen har uppfyllts?

- Jo vi trivs alldeles utmärkt. Men visst har coronapandemin inneburit att saker och ting inte är som det ska vara, säger Stefan och fortsätter: det har begränsat många aktiviteter. Men han berättar istället entusiastiskt om Gotland, och om prästgården och barnen, Esaias och Dorothea, sex respektive tre år gamla, som går i förskolan på andra sidan kyrkogården.

- Jag tycker att vi har hittat rätt. Nu arbetar och

lever vi i det mindre sammanhanget där det är så mycket lättare att lära känna varandra och det i en levande landsbygd, säger Stefan och låter nöjd med familjens beslut.

Burs pastorat är ett av Gotlands allra minsta med sina fyra kyrkor. Förutom Burs är det kyrkorna i Lau, Stånga och När som Stefan tillsammans med en kantor, en klockare och en vaktmästare har ansvar för, samt ej att förglömma, ett stort antal frivilligarbetare och förtroendevalda.

- Jag är imponerad av att man här ställer upp så för varandra. Det frågas om man behöver hjälp med något och det ges tips på saker och ting. Släktband reds ut och nya människor presenteras. Vi har verkligen känt oss välkomna, konstaterar Stefan.

- Här är det också så självklart att släkter, familjer och gårdar hänger ihop. Det är dottern till den och den, som kommer från den gården och som är ingift i den slakten, säger Stefan som ett exempel. Alla dessa band ger en förankring och trygghet som jag sällan eller kanske aldrig upplevde i Växjö. Här kan jag viga, döpa och även begrava församlingsbor från samma familj – och också träffa dem någon gång då och då i kyrkan, och i affären, lägger Stefan till, sådant händer nästan aldrig i de stora församlingarna i städerna. Det är just den närheten jag vill ha.

”Jag är imponerad av att man här ställer upp så för varandra på saker och ting”

Vi kommer in på hur och var man träffar sockenborna. Stefan tillträdde i december, då var det gott om församlingsbor i kyrkorna. Men när julen var över och januaris mörker lade sig över socknarna blev det genast betydligt glesare i kyrkbänkarna.

- I Mariakyrkan i Växjö var det kanske åttio besökare på en högmässa. Här tycker jag att det i vinter har varit bra när det har kommit tio församlingsbor, säger Stefan och konstaterar att visst ger det mer energi att predika för en fullsatt kyrka, men även om man gör samma saker så får man bara göra det på annat sätt när det är betydligt färre besökare. Samtidigt blir det i den lilla församlingen

Kyrkan ligger mitt i byn. Förskola och bastu på andra sidan kyrkomuren.

en känsla av närhet och gemenskap som är nog så viktig. Jag var förberedd på det, så det blev ingen överraskning.

Vi talar om att när man firar gudstjänst i varje församling på rullande schema så kommer sällan besökare från andra socknar. Det är inte unikt för Burs, så ser det ut på hela Gotland och kanske även på fastlandet.

- På sätt och vis är det en styrka att man har sådan kärlek till, och är så förankrad i sin kyrka och socken. Men det är lite tråkigt att man som kyrkoherde så sällan får träffa alla pastoratets gudstjänstfirare på samma gång, konstaterar Stefan.

Det här är en levande landsbygd. Inom pastoratet finns det förskola i Burs, skola i Stånga. Sommartid finns det flera restauranger och caféer. Året runt har pastoratet livsmedelsbutiker i både När och Stånga. Stefan och Elin försöker att handla så mycket som

”På sätt och vis är det en styrka att man har sådan kärlek till, och är så förankrad i sin kyrka och socken”

möjligt i dessa affärer. Butikerna är också en plats där kontakt med församlingsborna kan knytas.

- Visst är det så. Det händer då och då att någon frågar: ”Jaha, är det den nya kyrkoherden?”

Sådana kontakter tycker jag också är värdefulla och passar då på att prata lite.

Stefan har inte hunnit engagera sig i föreningslivet. Det har varit mycket annat nytt att lära sig och sätta sig in i. Och så kom coronan och vände upp och ner på allting. Nu ligger så mycket på is. De hann dock vara med på en trevlig aftmat på bygdegården och självklart, försäkrar Stefan, kommer han att ta del av mer av föreningslivet när allting kommer igång igen.

Prästgården har för Stefan och Elin en viktig betydelse för kyrkolivet på landsbygden. Här ska en präst bo; Stefan ser en viktig poäng med att prästen bor i sin församling.

- På så vis blir man en del av vardagen. Vi vet hur det är att bo i Burs och får del av vad som händer och sker här, inte minst tack vare att våra barn går på förskolan och till hösten börjar sonen Esaias i skolan i Stånga.

- Vi vill också att prästgården ska vara öppen för församlingsborna. Vi har haft kyrkkaffe här ett par gånger och också bibelsamtal. Det ska vi fortsätta med.

Det är inte svårt att föreställa sig sorlande herrar och damer på kyrkkaffe i de tre vackra rummen i fil som är möblerade med olika sittgrupper i lite olika stilar; rokokko, gustavianskt och svängig nyrokoko samsas under gamla släktporträtt – det är välkomnande och trivsamt.

- Kyrkans primära roll på landsbygden är att fira gudstjänst och döpa, viga och begrava församlingsbor. Men också att erbjuda konfirmation, körer och andra aktiviteter ligger i den kyrkliga uppgiften. I år är det femton konfirmander, berättar Stefan nöjd.

Pastoratet samarbetar sedan några år tillbaka med andra angränsande församlingen i Garde och Fardhems pastorat. Konfirmationsverksamheten är ett sådant område. Det uppskattar Stefan och menar att utan det samarbetet skulle det bli lite väl ensamt. Körverksamheten har tidigare blomstrat i socknen, men när kantorn slutade för två år sedan lades barnkörerna ner. Nu hoppas Stefan att musiklivet ska ta fart när den nya kantorn är på plats.

Vi kommer återigen in på hur kyrkan är en del av en levande landsbygd. Kyrkan står för något som knyter ihop generationer efter generationer i så många århundraden tillbaka. Det är en plats öppen och välkommen för alla. En arbetsplats och en verksamhet som engagerar många boende i socknen, konstaterar vi. Ett självklart mål för församlingsprästen har också alltid varit församlingsbornas väl och ve. Det är än i dag en av kyrkans viktiga uppgifter. Här ryms till exempel den diakonala verksamheten. Med en prästfamilj som också bor i pastoratet blir detta engagemang än tydligare.

”Vi kommer återigen in på hur kyrkan är en del av en levande landsbygd”.

- Om det diskuteras att skolan i Stånga skulle läggas ner vore det ju självklart att jag engagerade mig. Inte bara för att skolan betyder mycket för invånarna, utan vi bor ju också här och snart har barn i skolan, försäkrar Stefan som ett exempel och tar även upp samtal och stöd i kris på det lokala planet. En gård

brinner eller någon allvarlig olycka inträffar som påverkar många i socknen, naturligtvis är prästen då ett stöd.

När vi går in på Stefans lilla arbetsrum visar han det svartvita fotografiet på väggen ovanför bokhyllan. Det föreställer Anton Julius Lyth, kyrkoherde i slutet av 1800-talet i Burs.

- Här ser du ett exempel på vad en kyrkoherde kunde göra för sin församling. Det var denna Lyth som startade Burs sparbank, berättar Stefan. Hans sinne för och kunskap om ekonomi och med de rätta kontakterna, kunde hjälpa småspararna i socknen.

Ja, det var också ett sätt att utöver de kyrkliga åtagandena stödja bygdens folk.

När jag lämnar prästgården ser jag hur det jobbas och förbereds för sommaren inne på Burs bistro som ligger alldeles intill kyrkan. En traktor står parkerad bredvid en Landrover och mina tankar går till en engelsk tv-deckare. Den lokala puben, där såväl prästen som företagaren och bonden möts. Stefan har nog rätt, Gotland påminner en del om engelsk landsbygden, och här lever den.

Anton Julius Lyth var kyrkoherden som startade Burs sparbank. Det är också ett bevis på hur prästen engagerade sig i de världsliga frågorna för sin församling.

Ekonomiskt stöd från Visby stift till präster i Filippinerna

Visby stift har sedan länge ett nära samarbete med Iglesia Filipina independiente, som är en över hundraårig utbrytarförsamling från den katolska kyrkan på Filippinerna. Kyrkan har i dag över sex miljoner medlemmar och verkar framförallt bland landets fattiga.

- Situationen är under coronapandemin mycket svår för många på Filippinerna. Landet har hårda karantänrestriktioner och alla samlingar är förbjudna, vilket innefattar även gudstjänster, berättar stiftsprost Richard Wottle.

Prästernas löner och mycket av verksamheten bland församlingens fattiga finansieras via kollekt. Inga gudstjänster innebär alltså inga löner till prästerna,

och som en följd av alla stängda arbetsplatser och kyrkans begränsade tillgångar, har svält brett ut sig bland många av landets fattiga invånare.

- Vi fick en vädjan från ärkebiskopen i Iglesia Filipina om stöd i detta svåra läge. Jag tycker att det gäller att i dessa tider lyfta blicken och även verka i ett internationellt perspektiv. Vi kan faktiskt stödja dem som har det betydligt svårare situation än vi, fortsätter Richard Wottle.

"...lyfta blicken och även verka i ett internationellt perspektiv..."

Det var en enhällig stiftsstyrelse som fattade beslutet om understöd till prästerna och kyrkans verksamhet.

Möte med kyrkoherde Benny Helgesson, konsthantverkaren Torleif Solberg och barn i Garde skola.

BISKOPSVISITATION I GARDE FÖRSAMLING

Möte med präst och församling, skola och lokala företag

Text och foto: Annika Hakalax, biskopens adjunkt.

I vår kyrkoordning finns en biskops uppgifter klart definierade i sju punkter. En av dem lyder ”Den som innehar en befattning som biskop ska ha ansvar för att evangeliet förkunnas rent och klart och för att sakramenten förvaltas enligt kyrkans bekännelse och ordning”.

Vidare står det ”Biskopen ska visitera stiftets församlingar”. Visitationen är ett medel för biskopen att utöva sitt tillsyns- och främjandeuppdrag.

Biskop Thomas har nu inlett sin första visitationsrunda i gotlandsdelen av stiftet med att visitera Garde församling. Visitationen pågick under cirka två månader och innehöll olika besök i församlingen av biskopen och hans medarbetare. Samtal om församlingen och dess uppgift har förts med kyrkoherde, kyrkoråd, medarbetare och församlingsmedlemmar.

En visitation innehåller också genomgång av församlingens förvaltning, arkiv och ekonomi. Kyrkorna och dess inventarier har också gått igenom av stiftsantikvarie Rebecka Svensson och fastighetsansvarige Pär Malmros.

En dag under visitationen ägnades åt besök på några arbetsplatser i bygden nämligen Garde skola och Etelhems krukmakeri.

På skolan fick vi besöka klasserna 5 och 6 där biskopen berättade och eleverna fick ställa frågor. Det var entusiastiska och vetgiriga barn som mötte oss.

Vi fick också en rundvandring i skolan med information om arbetet där. På krukmakeriet, som är Gotlands äldsta grundat i slutet på 1800-talet, mötte vi Torleif Solberg som visade runt och berättade om historia och nutid. Vi fick också se hur en kruka tar form.

Vid visitationsstämman i Lye församlingshem den

21 mars berättade biskopen om sina iakttagelser och visade på några områden för församlingen att arbeta vidare med.

Den första delen av visitationen avslutades med en festhögmässa i Alskog kyrka på Jungfru Marie Bebådelsedag. Den följdes av lunch på Villa Alskog.

En uppföljning av visitationen kommer att ske i höst i samband med en högmässa i någon av församlingens kyrkor.

” Visitationen är ett medel för biskopen att utöva sitt tillsyns och främjandeuppdrag ”

AKTUELLA ÅTGÄRDER FÖR STIFTETS KYRKOR

Lägesrapport kyrkoantikvarisk ersättning Text: Rebecka Svensson, stiftsantikvarie.

Stiftsstyrelsen fattade den 29 april beslut om fördelningen av kyrkoantikvarisk ersättning (KAE) för ramår 2021 (vilket innebär att åtgärden skall utföras 2021-2022).

Beslutet innebär att medel har beviljats till en omfattande restaurering av Stenkumla kyrka där bl.a. putsen skall restaureras, elsystemet åtgärdas, invändigt skall kyrkans väggar, valv och fasta inredning rengöras och konserveras, textilierna konserveras och dess förvaring förbättras. Därtill beviljas medel till bl.a. till omläggning av taken på Rone kyrka, konservering av Follingbo kyrkas invändiga tak och dess stödmur utvändigt kommer att kunna åtgärdas. Samfälligheten Gotlands kyrkor beviljas medel till att övervaka och styra klimatet i 68 kyrkor, vilket är ett samarbetsprojekt med bl.a. GEAB och Uppsala universitet. Fullständig lista finns på vår hemsida.

”Just nu pågår restaureringsarbeten i Sproge kyrka och i Burs kyrka som beviljats sedan tidigare”

Just nu pågår restaureringsarbeten i Sproge kyrka och i Burs kyrka som beviljats sedan tidigare. I Sproge är det såväl utvändiga som invändiga åtgärder. I Burs är det främst fasaderna som skall lagas. Det vi särskilt skall bevaka är när man skall åtgärda ett en gravhäll i koret som sjunkit i Burs, det finns uppgifter om att golvet inte lagts om i modern tid.

Därtill finns beslut om att restaurera Ardre och Endre kyrkor. Ardre kyrka skall åtgärdas både in- och utvändigt. Den påminner mycket om Dalhem kyrka då båda stilrestaurerades i början av 1900-talet av gotlandsarkitekten Axel Herman Hägg och C.W. Pettersson. I Endre kyrka är det främst spåntaket som skall läggas om och fasaderna konserveras. I båda dessa kyrkor skall glasmålningarna konserveras. Sedan ett par år kan det arbetet utföras i Sverige då Uppsala domkyrka har en konservatorsateljé kopplad till sig främst för att åtgärda de egna glasmålningarna men de tar även in uppdrag. Tidigare skickades glasmålningarna till Tyskland.

Även stiftskansliet ansöker om KAE – då skall projektet vara generella eller riktade stiftsövergripande angelägna kunskapsunderlag. För tillfället pågår tre sådana projekt tjärprojektet, beskrivning av de kulturhistoriska värdena och en utvärdering av kalkbruksputsade fasader.

Beskrivning av de kulturhistoriska värdena kan tyckas vara ett onödigt arbete men faktum är att hur väldokumenterade våra kyrkor är så är de kulturhistoriska värdena inte beskrivna. Det är de kulturhistoriska värdena som är skyddade enligt lag. Förhoppningsvis kommer de här dokumenten väl till pass om man vill göra en förändring av en kyrka eller kyrkogården. Detta görs av Gotlands museum och för tillfället är det kyrkorna inom Romaklosterns pastorat, Stenkumla församling och Klinte pastorat som beskrivs.

Sproge kyrka.
Foto: Lars
Bäckman.

I ett projekt skall ett antal putsrestaureringar som gjorts sedan ca 2006 utvärderas. Samfälligheten Gotlands kyrkor medfinansierar en doktorandtjänst och ett forskningsprojekt om beständig kalkputs. Utvärderingen görs med hantverkare, stiftets fastighetsamordnare Pär Malmros och docent Kristin Balksten.

VI LEVER I EN TID AV OMSTÄLLNING

Men vi ställer inte in – vi ställer om

Text: Linda May Dahlström.

Den devis som Svenska kyrkan och Visby stift har haft under corona-pandemin är att vi ställer inte in, vi ställer om. Det innebär att kyrkan är öppen så långt det är möjligt och att församlingar och pastorat i stiftet fortsätter att genomföra mycket av verksamheten, inte minst att fira gudstjänst. Men vi gör det med vissa omställningar.

Ett exempel på en sådan omställning är att sättet vi firar nattvard på har förändrats. Ytterligare ett exempel är att vissa gudstjänster har flyttat ut på nätet, det vill säga, några pastorat och församlingar har kompletterat sina fysiska gudstjänster med digitala som finns tillgängliga via hemsidor och Facebooksidor. Det görs även en gemensam insats via Visby stifts Youtube-kanal där flera av pastoraten turas om att stå värd för en aftonbön. En lyckad satsning med upp till flera hundra visningar varje kväll och som hittas under #aftonbön.

”Svenska kyrkan har stor erfarenhet och kompetens när det kommer till krishantering och av att möta människor i oro och sorg”

Svenska kyrkan har stor erfarenhet och kompetens när det kommer till krishantering och av att möta människor i oro och sorg. Visby stift finns därför representerad i Region Gotlands krisgrupp genom Bimbi Ollberg som är krishandläggare på stiftskansliet. Svenska kyrkan ses som en viktig aktör i krisgruppen, inte bara på grund av goda krishanteringsengenskaper ut också genom vår uppskattade närvaro på sjukhuset samt att vi är en organisation som täcker hela Gotlands yta. Det betyder att hjälpen alltid är nära. Regelbundna uppdateringar från krisgruppen, och då framförallt smittskyddsläkaren, gör att vi hela tiden kan anpassa och säkerställa vår verksamhet så att den genomförs enligt gällande riktlinjer och efter de behov som uppstår i samhället.

När de mötesformer som vi är vana att använda oss av inte fungerar gäller det att hitta nya tillvägagångssätt för att hålla kontakten, inte minst den viktiga kontakten med riskgrupperna. Det handlar om att hitta nya sätt att vara

kyrka på. Redan i ett tidigt skede av corona-utbrottet öppnade många pastorat och församlingar upp sina kyrkor för möjligheten till bön och att kunna komma in och tända ljus. I maj har det utökats ytterligare och alla kyrkor är öppna dagtid. Det är ett bra alternativ för de som inte känner sig bekväma med att besöka en gudstjänst men ändå vill njuta av kyrkorummet.

Många är idéerna som pastorat och församlingar har kommit upp med. Med tanke på årstiden är det flera som ordnar pilgrimsvandringar och promenader som till exempel domkyrkoförsamlingens ”Walk and Talk” och Klinte pastorats pilgrimsvandringar på Klinteberget. Andra goda idéer som förverkligats är att hänga kassar på dörrar med peppande och motiverande innehåll. Man ringer, sms:ar böner och skriver brev till medlemmar i sina församlingar. Den nära relation som pastorat och församlingar har med sina församlingsbor gör att det finns en bro, byggd av tillit och förtroendenhet, människor emellan. Denna bro gör att det i tider av oro och omställning finns en grund att stå på för att gemensamt kunna hjälpas åt att möta de utmaningar som uppstår.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB har gjort en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Regioner som innebär att Svenska kyrkan samt flera stora frivilligorganisationer ska stötta kommuner och regioner genom att hjälpa personer i riskgrupper handla mat och hämta ut mediciner. På Gotland är det Röda korset som är Region Gotlands kontaktperson för servicen som sker i nära samarbete med Visby stift, Rädda barnen och Gotlands Idrottsförbund. Om du behöver hjälp så ring Röda korset på Gotlands särskilda nummer; 070-610 59 16 vardagar mellan klockan 10-14.

Jourhavande präst har utökat sina öppettider och sin bemanning för att möta upp det ökade behovet av någon att prata med, det gäller både på telefon och på chatten. Telefonen är öppen alla dagar klockan 17:00-08:00 via 112. Chatten är öppen alla dagar 18:00-24:00 via svenskakyrkan.se.

Svenska kyrkan Visby stift har på kort tid genomfört betydande förändringar och anpassningar av sin verksamhet på grund av corona-pandemin. Det visar på vilken kapacitet och vilja som finns inom kyrkan för att ställa om och fortsätta vara en viktig och aktuell aktör på vår ö.

**Tänd ett ljus på
bönewebben!**

be.svenskakyrkan.se

**Vi ställer inte in...
vi ställer om!**

www.svenskakyrkan.se/visbystift
#svenskakyrkanställerom

Svenska kyrkan
VISBY STIFT

Hej!

**GO(o)D News
in Bad Times**

WEBBRELEASE

Torsdag 30 april 18.00

Facebook: Visby Domkyrkoförsamling

St Mary Gospel Choir sjunger i Domkyrkan
Alma Emilsson - Körledare
Petra Guteskär - Predikant

Svenska kyrkan
VISBY DOMKYRKOFÖRSAMLING

ANDAKT

vid bra väder ute vid
flaggstängen

FREDAG 8 MAJ

kl 14

Lyssna gärna vid fönster
eller balkong

Svenska kyrkan
KLINTE PASTORAT

Norra Gotlands pastorat med
kassar. Annonser och bilder. Allt
med tema corona.

**Vi ställer inte in...
vi ställer om!**

Harald Norrby – Gotlands mesta konservator har avlidit

Katarina minns – arbetade tillsammans med Harald i tio år. Text och foto: Lars Bäckman.

I början av maj i år avled konstnären Harald Norrby 91 år gammal. Men Harald var inte bara en av Gotlands allra kändaste konstnärer utan också den som deltagit som konservator i flest kyrkorenoveringar här på ön. Det blev närmare hundra kyrkor som han hann med, några både en och två gånger, under de närmare 45 år som han åtog sig sådana uppdrag. Mellan åren 1989 och 1999 arbetade han tillsammans med Katarina Söderdahl. Sammanlagt var de engagerade i trettiofem kyrkor och därutöver hade de även ett antal profana uppdrag.

- Jag var utbildad bildlärare och fick börja som elev hos Harald, berättar Katarina när vi ses med klipp och fotoalbum framför oss. Till att börja med konstaterar vi att det skrevs många artiklar i lokaltidningarna om Harald och inte minst om pågående kyrkorestaureringar.

Harald Norrby var närsorken som hade konstnärliga talanger. Utbildade sig till dekoratör och hann med att arbeta både på Tempo i Hästgatsbacken i Visby och på Ähléns i Stockholm. Men dragningen till konsten var stark och ledde till studier hos självaste Isaac Grünewald. Men efter tio år i huvudstaden återvände Harald till Gotland och Klintehamn där den vackra gården Valle köptes in och som förblev hans hem och ateljé under alla år.

Haralds första konservatorsuppdrag var Lye kyrka sommaren 1954. Fem kronor var timlönen och Harald kände sig plötsligt ”stenrik”. Då var det han och legenden Erik Olsson som arbetade tillsammans. De kom att bli radarpar som målerikonservatorer och konstnärskollegor.

Det var inte bara måleri i kyrkor som de arbetade med, utan också många profana byggnader såsom Burmeisterska huset och Gamla residenset i Visby, där hälften av de bemålade väggplankorna redan hade hamnat på soptippen innan beslut om restaurering kom. Så Harald och Erik fick rekonstruera de rikt

bemålade väggarna och taken efter bästa förmåga. Men det är två sevärda och unika byggnader som vi verkligen kan uppskatta att de räddades och att barockmåleriet restaurerades.

Katarina har många fina minnen av Harald.

- Allt var så annorlunda då. De arbetade framförallt på somrarna och bodde oftast i socknarna där de hade uppdrag. Båda herrarna var musiker och goda underhållare så de hade väldigt roligt ihop och tillsammans med socknens invånare, minns Katarina att Harald ofta återkom och berättade om.

Två andra konservatorer som ingick i teamet på den tiden var Arne Fransson och Henry Henna Karlsson. Det är många arbeten som dessa fyra herrar gjorde tillsammans på 50- och 60-talen.

Erik Olsson slutade med kyrkorestaureringar i början av 1970-talet och Harald strax därefter. Nu var det framförallt konsten som de ägnade sig åt. Men 1989 när Katarina kom till Gotland var Harald igång igen som konservator. Det blev tio år och trettiofem kyrkor tillsammans, men också en del målningar i profana byggnader.

- Jag var lärling till att börja med, men vi kompletterade varandra. Harald var en mästare

på färg och nyanser, både att blanda och att måla, jag var nog den som var allra mest konsthistoriskt intresserad, men jag lärde mig mer och mer av det praktiska, säger Katarina och bläddrar fram en bild på Lummelunda kyrka som var ett tidigt gemensamt uppdrag.

Lummelunda kyrka hade ett innertak i trä som var så dåligt att det vid en renovering på 1960-talet revs ner och ersattes i tidens anda med ett grått betongtak. En del av Harald och Katarinas restaurering var att återskapa något av 1700-tal takets himmelska lätta måleri som hade prytt trätaget.

- Jag målade de vita molnen och Harald gick efter och målade skuggorna, berättar Katarina. De var ett bra team.

Jag frågar Katarina om det fortfarande på 1980-talet fanns något utrymme för lite skojiga försiktiga improvisationer i måleriet, såsom i Dalhems kyrka där en knappt synlig lastbil fick passera genom en port eller i Follingbo kyrka där Erik Olsson målade porträtt av prästen Klockar Lasse, Harald och sig själv som keruber i takmålningens hörn.

- Nej det fanns nog inte lika mycket utrymme för sådant i kyrkorna då, men vi murade in en vit plastsvan i en kyrkas skalmur med samtliga namn på oss som arbetade i kyrkan. Vi tänkte att en plastsvan kan ju vara något exotiskt i framtiden. På Systembolaget vid Stora torget i Visby, där Harald ansvarade för att återställa och rekonstruera

1700-talets blomster- och fruktslingor under takfoten, så målade Harald in ett porträtt av mig och min dåvarande man bland vindruvsklasarna. De finns där än, berättar Katarina och erinrar sig att det i Lummelunda kyrka även finns en liten "lustighet".

Harald och Katarina 1989. Foto: privat.

- I Lummelunda kyrka så ville prästen att Harald skulle måla en DC9 ibland molnen. Men Harald sa: "Du kan få en bokmärkesängel, så långt kan jag sträcka mig, men inget flygplan". Och visst, där i taket är det en ängel med vita vingar som bakom sitt vita moln vänligt tittar ner på församlingen, precis så som Harald säkert gör just nu.

-

Tjärprojektet - fortsätter två år till med fullskalig test

Tjärprojektet – metoder för bränning och smörjning av tjära, är ett samarbetsprojekt mellan Gotlands museum och Visby stift som kommer att fortsätta under två år till. Under den avslutande perioden kommer vi att göra ett fullskaligt test med olika tjärblandningar på Ganthem kyrkas taktytor. Metoderna för tjärstrykning av taktyorna är baserat på den kunskap som vi inhämtat från våra nordiska grannländer och de tester som gjorts inom projektet under de gångna åren på ett testtak vid museigården Norrbys i Väte. Testen kommer att utföras i samarbete med Samfälligheten Gotlands kyrkor och tjärstrykare Johan Byh. Vi kommer också att bränna tjära på katad furustamved som ett

alternativ till furustubbar som råvara vid tjärbränning. Metoden att kata tallar går i korthet ut på att medvetet skada träden genom att barka stammarna på rot. Träden försvara sig då mot skadan genom att bilda kåda på ytan och i ytveden. Ett av skälen till att undersöka metoden är att det börjar bli ont om bra furustubbar med rätt kvalitet. Vi kommer fortsatt att bjuda in till seminarier och workshops för att sprida kunskapen som kommer fram i projektet samt att vi har bildat ett nätverk för tjärbrännare på ön. Vill du veta mer besök gärna www.gotlandsmuseum.se/tjara-pa-gotland/, där det kontinuerligt laddas upp rapporter om projektet.

TANKAR OCH SYNPUNKTER PÅ KONFIRMATION I VISBY

Det är onsdag kväll, vi har firat aftongudstjänst i domkyrkan. Prästen Petra Guteskär, domkyrkopedagog Pia Tofténus tar med sig tre ”gråtröjor” från ungdomsledargruppen för att samtala. Det är Saga Asklöf 15 år, Walter Ekdahl 16 år, Sofi Ogestad 18 år. Läs vad de tycker om konfirmation, kyrkan, tro på Gud och kamratskap.

Text och foto: Petra Guteskär och Pia Tofténus.

Förväntningar inför konfirmationen? Synen på kyrkan.

Walter: När det var dags för mig för konfirmation, var det egentligen ingen grej jag tänk på särskilt länge, utan jag fick hem ett brev från Visby domkyrka, och jag och några kompisar snackade ihop oss – det var väldigt nära att jag inte skulle ha gått ner till kyrkan, den där prova-på-dagen. Men jag gick ändå, och väl där, tyckte jag att det var schysst, och man fick godis, och det är ju najs. Det rullade på, jag fick en helt annan bild av kyrkan. Jag hade en ganska så stel bild av kyrkan, att den skulle vara lite strängt katolsk. Men

det var verkligen inte så, speciellt inte med er som är så bra. Det var mycket roligare än jag trodde. Och mitt liv blev så mycket bättre, för konfirmationstiden gjorde väldigt mycket med mig, jag hittade mig själv lite mer. Jag är väldigt glad att jag gick ner till kyrkan den där dagen.

Pia: Hur var det för dig då Saga, du är ju tredje ungen ifrån syskonen Asklöf?

Saga: Jag har alltid tänkt att jag skulle konfirmeras. Jag har ju sett mina systrar i kyrkan när jag var liten, och har alltid tyckt att det där ska bli kul att få vara

med om. Jag har sett det som en rolig grej liksom. För mina systrar har sagt att det var så himla kul, att det verkligen är värt att göra det. Jag känner precis som Walter att det gjorde något stort med mig

Om någon innan sagt att detta skulle förändra mig, hade jag inte trott det, men det blev verkligen så. Jag kände att jag verkligen hittade en plats som jag kan gå till när som helst, kyrkan är alltid öppen och vi är en

”Ja, här kan man verkligen på slappna av, det är en frizon, från allt. Man kan vara sig själv, man behöver inte tänka på allt annat”

sådan himla härlig grupp, och man känner sig alltid välkommen.

Walter: Ja, här kan man verkligen slappna av,

det är en frizon, från allt. Man kan vara sig själv, man behöver inte tänka på allt annat. Det är väldigt skönt, det är värt att ge det en chans.

Saga håller med, och poängterar det härliga med att få träffa nya människor utanför skolan.

Tron då? Barnatro – hade ni någon Gudsrelation innan, eller öppnades det där och då?

Walter: Jag var inte alls troende för fem öre när jag började här. Min familj är inte särskilt troende. Jag var döpt men inget mer än så. Men det kom efter konfirmationen, när jag blev ledare. Då kickade det in på riktigt, för då fick jag uppleva allt utan att känna någon press. Som konfirmand var jag lite mer osäker, det var nya människor, och jag kände att jag behövde vara lite coolare. Men som ledare är det på ett helt annat sätt, bli ledare det är bra.

Saga: Min familj är inte alls kristen över huvud taget. Det är väl bara min syster Embla som är uttalat kristen. Men jag hade inte ens fattat vad det var. Så det var så bra när ni sa: ”Här får ni ”prov-tro”. För då finns det ingen press på en. Testa helt fritt och om du inte trivs då kan du bara gå därifrån. Men om du trivs så kan du alltid komma tillbaka. Att sedan få bli ledare och få växa i sin egen tro, det är verkligen nästa steg. Så har du konfirmerats, så rekommenderar jag att du blir ledare.

Sofi: Jag kommer också från en vanlig ”sekulariserad familj” som inte pratar Gud eller tro. Men för en tid sedan hittade min mamma en gammal lapp som jag

i min barndom skrivit. Det står amen överallt. Då berättade min mamma att jag tydligen alltid varit intresserad. Jag hade mängder av frågor, som mina föräldrar inte kunde besvara. Som konfirmand upplevde jag att det var precis det här jag letat efter, och det var så häftigt. Det svåra med att ha en familj som inte är troende, är att jag inte kan komma hem och prata om mina erfarenheter av tro, då är det skönt att få vara här i kyrkan där vi faktiskt kan dela det här med varandra. Det är viktigt att inte vara ensam med sin tro.

Pia: Jag har stött på ungdomar som säger att det är lättare att komma ut som homosexuell än som troende. Att vi är så sekulariserade, att man gömmer halsbandskorset innanför tröjan. För att man inte vill skylta med det, man vill inte bli ifrågasatt. Känner ni igen det?

Walter: Nej jag har faktiskt inte upplevt det. Om jag träffar någon som frågar om jag är kristen, då svarar jag att ”ja det är jag”. Är den som frågar muslim, så förstår den och respekterar det, på ett annat sätt än de icke troende. Jag har inte stött på någon som ifrågasatt mig eller min tro. Skulle någon i skolan tycka eller tänka om det, då är det inget som jag berörs av.

Sofi: Det där har delvis med ens självförtroende att göra. Är man trygg i sig själv, och i sin tro. Då är det ingen som kommer åt en.

Petra: Mångkulturen gör ju också sitt till, vi möter plötsligt många som har en stolthet i sin tro. Jag har hört fler svenska ungdomar som säger ”Vad har vi då?” Men du har ju också tillgång till en tro, och så väcker det mer och mer nyfikenhet.

Saga: När jag säger att jag är kristen, så är det så många som

blir så förvånade. De får inte ihop bilden av att jag är kristen och HBTQ-person. De har en föreställning om att HBTQ inte får plats i vår kyrka. Då är det så roligt att få säga till dem att – ja, jag är en HBTQ-person och vi är välkomna till kyrkan i alla fall. Alla är välkomna.

Walter: Ja den är det hög klass på!

Petra: Ja men Svenska kyrkan är ju faktiskt ledande

”De får inte ihop bilden av att jag är kristen och HBTQ-person”

när det gäller HBTQ-frågor. På många orter i Sverige så är det Svenska kyrkan som tar fanan, ser till att till exempel PRIDE genomdrivs.

Saga: Det är ju det som är så roligt, och vi måste verkligen nå ut med det.

Pia: Vi har ju verkligen fått erfara ”längtor” hos människor, när vi hade vår regnbågsmässa under Gotland Pride och flera hundra människor inte fick plats i den överfyllda kyrkan.

Men varför är det bra att konfirmeras:

Walter: Du kan få en annan syn på hur du kan leva ditt liv. Du kan ta ett steg från din vardag och hitta något nytt. Det har jag gjort och det är jag väldigt glad över.

Saga: Jag har verkligen märkt på dig Walter att du förändrats så mycket sedan konfirmationen. Du känns så mycket tryggare.

Walter: Jag lärde mig verkligen att prata, det kunde jag väl i och för sig innan, men det blev på ett helt nytt sätt. Det var inga problem. Jag kunde prata med allt och alla.

Saga: Ja man lärde sig verkligen att prata om livet. Att prata om tunga frågor som man vanligtvis när man hänger med sina kompisar, aldrig berör. Att prata om döden, att prata om livet eller ett prata om mobbing, jag upplever att kyrkan är ett sådant safe space. Alla i gruppen kan tala öppet, det finns ingen som dömer. Man lär sig att prata om jobbiga saker. Vilket blir en sådan bra erfarenhet.

Petra: Vad är det som gör att ingen dömer, för det upplever jag också finns i gruppen, år efter år. Att det finns en sådan frihet. Vad är det som sätter den kulturen?

Saga: Jag tror att det kan bero på att man inte börjar med det svåraste först. Vart efter tiden går blir vi säkrare i gruppen och kan då gå djupare och djupare.

Walter: Gemenskapen i det nya sammanhanget, det är seriöst, och det gör att man lyssnar.

Saga: Ja man är ju i ett nytt sammanhang, den rollen man exempelvis har i sin klass, kan här brytas. Då behöver man inte vara den där pajasen som skämtar eller förlöjliga saker. Vill man själv bli seriöst behand-

lad så behandlar man ju andra seriöst.

Pia: Jag tror att vi som konfa-team, jobbar mycket med att skapa trygga miljöer. Jag tror att gråtröjorna, våra unga ledare, med sin närvaro skapar trovärdighet. De är ett eller ett par år äldre än konfirmanderna. De är här frivilligt, de ber och pratar Gud och tro. När ungdomarna delar av sina erfarenheter, då blir det verkligen på riktigt.

Saga: Ja man ser ju verkligen upp till dem jättemycket.

Vad var det bästa under konfatiden?

Walter: Ett av det bästa tillfällena var precis efter konfirmeringsgudstjänsten. Det var en sådan glädje. Alla kände varandra och vi kramades, det var sådan glädje, och känslan av att vi ses igen.

Petra: Där finns ju också ”peppen” att få bli gråtröja. Vi har ju redan konfirmander som redan nu drömmer om att få ikläda sig ledaruppslaget.

Efter konfirmandtiden, ni har alla gått ledarutbildning. Hur tänker man som ledare, vad gör en grupp bra, hur skapa gemenskap, hur fungerar ledargänget?

Walter: Om alla ledare inser att de är ledare då fungerar det bra. Det finns ju ledare som vill vara konfirmander igen och då blir det lite jobbigt. Det resulterar ju i att vissa av oss ledare får ta allt ansvar.

Saga: Jag tycker att det känns bra att vara

” Det handlar om att våga blotta sig själv, bjuda på sig lite. Att man lyssnar in varandra, och att man fångar upp alla ”

ledare. Vara den som håller i konfagruppen. Ser man att någon är utanför, så går man dit och fångar upp vederbörande. Det handlar ju om att ha koll, så att alla får det så bra som möjligt. Det är verkligen ett stort ansvar, att få göra en annans konfirmation lika bra som ens egen. Vi ledare träffas ju en gång per vecka, så vi blir tigha. Vi har en massa internskämt. Det är lite som att få vara ett storsyskon.

Sofi: Det handlar om att våga blotta sig själv, bjuda på sig lite. Att man lyssnar in varandra, och att man fångar upp alla. Det är så härligt att se att konfirmanderna verkligen hänger med varandra, även på rasterna.

Sofi, Saga
och Walter,
tre konfir-
mander som
gick vidare.

”Fjortis-flocken” som rör sig homogent. Att vilja vara med varandra är det som ligger till grund för gemenskapen.

Petra: Jag måste få ge Pia en eloge i det här. Jag har ju varit i andra konfirmandgrupper. Men du sätter verkligen en tydlig ribba tycker jag. Jag känner en otrolig stolthet över Visbys gråtröjor. Wow – ert sätt att hantera ledaruppdraget är ju bara outstanding och då tänkte jag att mycket går tillbaks till dig Pia. Det krävs en medvetenhet, och en tydlighet på förväntningar, och det har du.

”Man får de konfirmander och ledare man förtjänar”

Pia: ”Man får de konfirmander och ledare man förtjänar.” Det har jag alltid sagt. Jag vet att jag ofta tjuatar om att det som sägs i gruppen stannar i gruppen. När vi har fyra-hörnövnningar och ska ta ställning, så är det bara här och nu det gäller. Inget du behöver stå för imorgon. I början är det många som inte vågar ta ställning, utan som går dit kompiserna går. Men efter ett tag i och med att tryggheten infinner sig, kommer

även modet till det egna ställningstagandet.

Saga: Jag tycker att det är så fantastiskt med er vuxna, att ni inte alltid är superseriösa, utan att ni är så roliga. Om ni lockar oss med humor. Även om vi har en träff med något tungt ämne, går man ändå där ifrån med glädje och trygghet. Vi har verkligen kul.

Pia: Jag använder verkligen humorn som ett arbetsredskap. Det är ju väldigt abstrakta saker vi pysslar med. Jag brukar själv fundera på om jag någonsin skulle byta jobb, att då är det väl försäljare jag ska bli. Kan man sälja Gud till en ”fjortis” då kan man sälja allt. Men byta jobb, tänker jag INTE göra, jag har världens bästa jobb, världens bästa kollegor och världens snyggaste arbetsplats.

Jag har en underbar anekdot. För några år sedan på en prova-på dag kom det två systrar. Den ena syster skulle absolut inte bli konfirmand, men hon följde med sin något blygare syster ner till kyrkan. Sedan berättade hon att när hon såg mig iklädd läderbrallor och Jesusslips, kände hon att detta ville hon verkligen inte gå miste om, så hon blev konfirmand och var sedan ledare under ett par år. Icebreakers är viktigt – där kommer humorn in igen. Sedan kan jag absolut prata gravallvarliga saker.

Petra: Var det något i inbjudan, eller reklamen inför konfirmationen som var avgörande?

Walter: Jag tror att det var för att det stod: Hej Walter på en post it-lapp. Det var ett personligt tilltal.

Saga: Nej, det hade ingen betydelse.

Sofi: Jag bodde inte i Visby så jag fick inget brev, men hakade på en kompis.

”Jag tror alltid jag kommer att känna att jag har en given plats där.”

Hur tror ni er relation med kyrkan är om fem år?

Walter: Svårt att säga, då har vi gått ut gymnasiet.

Saga: Jag tror att jag även om jag inte går i kyrkan en gång per vecka, så kommer jag ändå ha kyrkan som en plats som jag kan gå till när jag behöver det. Jag tror alltid jag kommer att känna att jag har en given plats där.

Walter: Jag tänker, att om inte jag är kvar i ungdomsgruppen då, så kommer min lillasyster att vara det. Då kommer hon säkert ta dit mig någon gång, förhoppningsvis.

Pia: Vi funderar på om vi skulle sänka åldern till åk 7 när det gäller konfirmander. Vad tror ni om det?

Walter/Saga: i mun på varandra – Nej de är för små! Man är fortfarande barn. Det händer mycket mellan 7:an och 8:an när det gäller mognad.

Pia: Sofi, din resa är ju spännande, från konfirmand till flerårigt ledarskap, till att från och med hösten arbeta som assistent här i församlingen, och där till är du kallad att bli präst.

Sofi: Ja det är verkligen bara tack vare att jag hamnade just här. Tänk om jag valt bort konfirmationen, det där lägret på Gothem en helg i december för fyra år sedan. Var skulle jag då vara? Det går ju nästan inte att tänka, jag känner mig ju så hemma här. Jag kan kliva in i vilken kyrka som helst och känna det är det här jag tror på, det är verkligen wow!

Pia: Saga och Walter – ni ska ju också sommarjobba här i domkyrkan. Jag minns när jag förra sommaren klev in i domkyrkan, och Saga står vid ambon och håller middagsbön på engelska bland gästande turister. Vilken stolthet jag kände. Det är så häftigt i kyrkan, att vi är som ett växthus, det kommer små ”frön” och de får växa ganska så fritt, ni får uppdrag, och ni växer med uppdragen.

Sofi: För mig är det bästa med att vara ledare, att få se hur de utvecklas. Det är verkligen fantastiskt att se förändringen från första konfatträffen till konfirmationen vilken resa, det är en helt annan människa.

Pia och Petra.

Foto: Visby domkyrkoförsamling.

MED ANSVAR FÖR LÄRANDE OCH UNDERVISNING

– Elin Sundelin, stiftsadjunkt

Text och foto: Lars Bäckman.

- Jag arbetar framförallt med lärande och undervisning, svarar Elin när vi ses på hennes arbetsrum.

Konfirmationsverksamhet vet jag, men vad innebär det mer?

- Lärande och undervisning är numera ett prioriterat område. Vi ser att kunskapen om kristen tro, i allmänhet i samhället, har försämrats rejält bara under de senaste fem åren. Därför har Kyrkomötet beslutat att det här är ett område som stiftens ska arbeta med och inlett en nationell satsning, där inte bara barn- och ungdomar är målgruppen.

Vilka andra grupper ser du?

- Det finns många som är nyfikna på kyrkan men som inte riktigt vågar ta steget, till exempel konfirmandernas föräldrar. Vi har också i dagarna gått ut med en annons om en ny utbildning i teologi för lekmän. Redan nu så har vi fått flera anmälningar, och några av dem är inte vana kyrkobesökare.

”Det finns många som är nyfikna på kyrkan men som inte riktigt vågar ta steget...”

Men det är inte bara lärande och undervisning som du kommer att arbeta med?

- Min tjänst innehåller också mycket annat. Jag är till exempel ansvarig för pilgrimsverksamheten och har även en hel del med församlingsinstruktionerna att göra, förklarar Elin.

Elin började sin tjänst den 1 januari i år. Hon är uppväxt i Uppsala och Lund, men har även tillbringat ett antal år under barndomen i Centralamerika där föräldrarna var biståndsarbetare.

- Pappa är i rakt nedstigande led präst i sjunde generationen, så jag visste mycket väl vad jag utbildade mig till när jag fick min kallelse, berättar Elin som prästvigdes i Lunds stift 2015.

Innan Elin tillträdde tjänsten i Visby stift har hon arbetat i Växjö domkyrkoförsamling. Först som präst i en stadsdelsförsamling och därefter med att skapa nya arenor för domkyrkoförsamlingens verksamhet.

- Det var spännande. Vi hade ett nära samarbete med idrottsföreningarna och faktiskt just kring konfirmation. Många ungdomar står i valet och kvalet mellan att konfirmera sig eller satsa på idrotten. Vi erbjöd dem en möjlighet att kombinera. Men jag är kanske mest nöjd med de föredragskvällar som vi arrangerade där temat kunde vara relativt profant,

men som alltid kom in på mer existentiella frågor. Här mötte vi ofta just de människor som jag nämnde; de som är nyfikna på kyrkan, men som inte riktigt vågade ta steget.

Elin är gift med Stefan, kyrkoherde i Burs pastorat. De har två barn, tre och sex år gamla.

- När jag inte arbetar eller är med familjen så sätter jag mig gärna vid pianot och sjunger. Sång, musik och spex är ett intresse från Lund och studentspexen som jag deltog i, avslutar Elin med.

Kanske Ronerevyn nästa?

Mängder av böcker för barn om kristendom, men det är inte bara barn och ungdomar Elin arbetar med.

WALK AND TALK MED PRÄSTEN – en ny form av själavård

Att samtala under promenad har många fördelar. Genom att samtidigt röra på sig i en neutral miljö upplever många att det uppstår en betydligt mer avslappnad stämning än i ett slutet rum. De flesta känner även större trygghet och mindre stress i en samtalsform där man går sida vid sida. Visst kan det vara något även för kyrkans själavård? Lars Bäckman tar en promenad med prästen Petra Guteskär, Visby domkyrkoförsamling. Text och foto: Lars Bäckman.

- För många finns det en barriär att boka in ett samtal med en präst och sen träffas i en av kyrkans lokaler. Självklart beror det på vilket förhållande man har till kyrkan. Men jag upplever att den här formen är mer personlig för en del. Det är lättare att gå bredvid varandra och samtala. Kanske skapar även den här samtalsformen en större känsla av jämlikhet mellan samtalspartnerna, säger Petra Guteskär, komminister i Visby domkyrkoförsamling. I slutet av mars när restriktioner och människors oro kring cornoapandemin tog fart kom tankarna på att ändra församlingens upplägg av själavårdssamtal.

- Vi startade upp ett bokningsförfarande i två steg som var omständligt. Faktum var att efterfrågan på de tider vi lade ut inte heller var särskilt stor, berättar Petra Guteskär som var den som kom med förslaget på hur församlingen kunde ställa om, inte ställa in, själavårdssamtalen.

Petra berättar att Walk and talk är en erkänt bra form för en viss typ av samtal och används bland annat i medarbetarsamtal, men för Visby domkyrkoförsamling var det här nytt.

- Vi gick helt enkelt ut på Facebook och

presenterade Walk and talk och la även ut ett bokningsschema med ett antal tider som enkelt kunde bokas genom ett sms eller ett telefonsamtal direkt till mig.

Genast fick inlägget många delningar och likes. Att Radio Gotland P4 snabbt följde upp med en direktsänd vandring gjorde att det spreds snabbt även till fler som kanske inte hade församlingens Facebook sida. Bokningsschemat med fem tider i veckan fylldes snabbt.

Hur går det till att Walk and talka?

- Vi börjar alltid med att göra klart tidsramarna som är cirka 45 till 60 minuter. Självklart berättar jag också att jag har tystnadsplikt och kort om vad det innebär. Vilken väg vi ska gå får samtalspartnern bestämma. Det kan finnas olika anledningar till det. En kan vara att man inte vill riskera att möta någon bekant. Det kan vara känsligt och störa samtalet. Av den anledningen brukar jag också dölja prästkragen när vi är ute och promenerar.

Petra berättar att var samtalet ska ta vägen vet man aldrig i förväg:

- Det är som att dansa – hur många steg kommer vi att klara av att ta och hur många svängar, det vet man inte när man bjuder upp, säger Petra medan vi går uppför trappan till Klinten. Nu är det jag som bestämmer vägen.

”Det är både unga och gamla som hör av sig och de samtalsämnen som de vill ta upp rör sig på alla nivåer, från enkla vardagliga frågor till mer livsavgörande”

Vårsolen värmer. Det har varit kallt i några dagar. Många människor är ute och rör på sig. Utsikten över staden från Klinten, med domkyrkan, ruinerna och alla vackra hus, och så havet, är bedårande så här i mitten av maj. Men vi låter oss inte distraheras. Det är samtalet som är det viktigaste.

- Det är både och, men jag skulle nog vilja säga att hälften av dem jag har varit ute och Walk and talkat med är inte de som jag ser i kyrkan i vanliga fall, svarar Petra på min fråga om det är de ”redan frälsta”

som vill vandra och samtala med henne.

Det är både unga och gamla som hör av sig och de samtalsämnen som de vill ta upp rör sig på alla nivåer, från enkla vardagliga frågor till mer livsavgörande.

- Att möta just gruppen av icke kyrkligt aktiva gör denna form av samtal extra givande och breddar även mig som präst, säger Petra och lägger till att det gäller att vara lyhörd i samtalet.

Petra Guteskär är utbildad psykoterapeut och har arbetat i många år som det innan hon valde att utbilda och prästviga sig 2018.

”Att möta just gruppen av icke kyrkligt aktiva gör denna form av samtal extra givande och breddar även mig som präst”

- Vi präster ska inte arbeta med terapi. Men jag har stor nytta av min tidigare utbildning och erfarenhet som terapeut när det gäller att samtala. Jag är också väl medveten om var gränserna går, när man ska hänvisa till någon annan och stödja en sådan kontakt, säger Petra och förklarar vad biblisk själavård egentligen är och skillnaden mot terapi, men det är inte alltid det lättaste att göra skillnad mellan dessa former. Självklart ska vi kunna stödja någon vid en akut kris, men vi ska veta när vi ska avsluta och hänvisa till en annan profession.

Vi går nedför backen i Nordergravar. Visby är aldrig vackrare än så här i mitten av maj. Vi noterar träden och buskarnas blomning och den rika floran som bara på ett par dagar har brett ut sig i slänterna ner mot havet. Men ingen av oss kommenterar det. Samtalet är koncentrerat.

I den bibliska själavården är bönen ett centralt verktyg förstår jag och vi tar upp vilka verktyg Petra kan använda i sina samtal.

- Det är i bönen som jag kan ”connecta” mig själv med den andra personen och med Gud. Jag tror på den Heliga Andens möjligheter. Bönen ger hopp, den är ett stöd, säger Petra.

Men är det så självklart att i denna sekulariserade värld under en promenad föreslå att vi ska be en bön tillsammans?

- Det gäller att känna in om det är läge att be

tillsammans. Som jag sa är kanske hälften av dem jag mött inte kyrkligt aktiva, kanske troende, men inte vana att be tillsammans med en präst. Om jag känner motstånd brukar jag avsluta vandringen med att säga ”i kväll kommer jag att be för dig”.

Vi talar om att det är betydligt fler svenskar som säger att de ber än som uppger att de är troende eller medlemmar i Svenska kyrkan. Bönen har en kraft för många. Den är ett hopp om en lösning. Petra får också mycket stöd av bibeln i samtalen. Här finns mycket att hämta och inte bara ur Jesus liv.

- Gamla Testamentet är fyllt av berättelser och liknelser som kan vara ett stöd genom att jag berättar om någon text. Då kan vi spegla personens situation och val utifrån den texten. Det kan ge tröst, men också vara konstruktivt när man ser hur den i berättelsen löste sin situation. Det är att flytta över problemställningen till en tredje person och sen fråga sig hur man för sin egen del resonerar.

”Att kunna säga att ”du är förlåten” är en möjlighet som jag som terapeut inte hade”

Biblisk självvård är också bikten, att få berätta och tala om det som tynger en, att få lätta sitt hjärta, är en befrielse för många och inte minst, att kunna få förlåtelse.

- Att kunna säga att ”du är förlåten” är en möjlighet som jag som terapeut inte hade, men som jag återkommer till då och då i de självvårdssamtal jag har.

Vi kommer fram till Botaniska trädgården. Vi möter en vän och jag berättar vad vi samtalar om. Genast svarar vännen att så mycket enklare det skulle vara för honom att tala med en präst under en promenad.

- Att man rör sig, det håller tankarna igång. Rörelse och frisk luft ger nya friska tankar. Jag upplever mig mer avspänd och faktiskt mer kreativ i sådana situationer, säger vännen.

Han har så rätt; hjärnforskningen visar också på

en tydlig koppling mellan rörelse och kreativitet. Det har bland annat psykiatrikern Anders Hansen uppmärksammat i en av sina böcker. Vi enas om att så här i vackra Visby i försommardräkt är det idealiskt, men Walk and talk ska helst vara utan alltför många störande moment som möten med för många bekanta, trafikljus som stoppar upp eller för mycket buller som gör samtalet ansträngt. Kanske inte heller ett vackert Visby, det kan distrahera.

Jag förstår att denna samtalsform har blivit uppskattad för medarbetarsamtal med mer, självklart ska kyrkan vara med.

Petra Guteskär vid altaret i Visby domkyrka.

- I dag är det bara jag som har dessa Walk and talk i den här öppna lättillgängliga formen dit vem som helst kan söka sig. Vi får se hur det blir efter coronapandemin. Jag tror på detta i varje fall, konstaterar Petra när vi åter står utanför Sankta Marias port och ser att promenaden tog exakt 50 minuter.

- Det innebär att jag får mycket motion och går cirka fem till sex timmar i veckan. Ska nog be vår kamrer om ett skobidrag, skojar Petra när vi skiljs åt.

Något för alla – din och min roll i kyrkans diakoni - en recenssion

Text: Eva-Mari Karlsson Kempfi

Vägledning för diakoni är en bok som du kan läsa själv och ännu hellre tillsammans med andra i din församling. ”Det offentliga rummet bör vara en rättvis plats för alla, en plats som ger lika tillträde till beslutsprocesser, som innebär trygghet också för de mest utsatta och där samverkan mellan olika grupper kan ske på ett meningsfullt sätt”, skriver vår ärkebiskop Antje Jackelén. Hur når vi dit?

Socialt engagemang är en väg in i kyrkans gemenskap. Det rättighetsbaserade arbetet för fred, rättvisa och försoning ger trovärdighet, kunskap och hopp. Kärleken till medmänniskan och hela skapelsen är ett uttryck för att vara Jesus lärjunge. När kyrkan är med och formar samhället till en bra plats att leva på där människor trivs med livet, känner mening och hopp, då utövas diakoni. I boken Vägledning för diakoni finns något för alla. Här finns olika kapitel där något är mer riktat mot den som är ideell och ett annat riktat till beslutsfattare och arbetsledare. Här finns verktyg för strategiskt målarbete, en modell för klassificering av diakonalt arbete, diakonihistoria och teologi. Det finns reflektionsfrågor; Hur frigör vi människors egna resurser utifrån insikten att varje människa är sårbar och kan hamna i utsatta situationer? När behöver vi skapa opinion för att påverka lokala beslut och övergripande samhällsstrukturer?

”Oavsett samhällssystem har kyrkan alltid engagerat sig i välfärdsfrågor, på olika sätt i olika tider”

Hur en församling väljer att engagera sig i samhället påverkas av den teologiska självförståelsen. Teologier formuleras, kommuniceras och skapas av oss i det vi gör, säger och tänker här och nu. Det sker i varje möte. Vi kan vara röstbärare, samverkanspart, utförare av offentligt finansierade tjänster och ha diakonala verksamheter i egen regi. ”Oavsett samhällssystem har kyrkan alltid engagerat sig i välfärdsfrågor, på olika sätt i olika tider”. I de första kristna församlingarna var de ledande principerna solidaritet och jämlikhet. Idag präglas kyrkan av att några är givare och några mottagare och en maktordning som inte alltid synliggörs och värderar det som är svagt och skadat. Välgo-

renhet blir allt vanligare eftersom vårt sociala skyddsnät får allt fler hål trots att vi har en socialtjänstlag som ska värna om allas rätt till mat och bostad. Förståelsen för andra människors livssituation präglas av den egna erfarenheten av sårbarhet. Vi behöver se, analysera och handla. Ibland gör vi omvärldsbeskrivningar men jobbar på som vanligt. Analysen och förändringsarbetet uteblir. Att lyssna in behov och se vilka kompetenser som finns bland anställda ideella, förtroendevalda och andra församlingsbor och använda alla dessa resurser för ett strategiskt och hållbart diakonalt arbete är vad denna bok kan hjälpa oss med. Tillsammans kan vi stärka den gemensamma förståelsen av diakoni och diakonalt arbete.

Vägledning för diakoni
Magnus Bodin och Miriam Hollmer
Argument, Svenska kyrkan 2020

VAD ÄR EGENTLIGEN EN KULTURGRAV?

Vi är många som uppskattar att vandra runt på en kyrkogård. Anledningarna kan vara skiftande; det är kontemplativt, ett tillfälle att tänka på liv och död, andra uppskattar att titta på gravstenarna, läsa texter och känna historiens vingslag, medan andra framförallt uppskattar parkmiljön. Vid några gravar sitter det en skylt "Kulturgrav", det kan vara vackra gravvårdar eller oansenliga små stenar med bara något namn och ett årtal. Vad är egentligen en kulturgrav? Det ska vi reda ut i denna artikel. Svar på frågorna får vi av kyrkogårdsingenjör Klara Holmqvist och kyrkogårdschef Mats Ahlqvist, kyrkogårdsförvaltningen, Visby domkyrkoförsamling. Text och foto: Lars Bäckman.

Om vi ska ge ett utförligt svar på frågan hur det ligger till på Gotland, får vi börja redan 1996. Då fick Läns museet uppdrag av länsstyrelsen att inventera Visby stifts samtliga kyrkogårdar. På norra Gotland tog Roger Öhrman sig an uppdraget och på södra delen av ön, inklusive Visby, var det Torsten Gislestam som besökte och gick igenom alla gravvårdar. Det blev många hundra gravar som de ansåg kvalificera sig som kulturgravar. Bara på Visbys tre kyrkogårdar bedömdes trehundra

gravar ha sådana värden att de skulle bevaras för eftervärlden. Länsstyrelsen följde inventarnas rekommendationer och beslutade därefter. Sedan dess har kyrkogårdsförvaltningen i Visby listat ytterligare cirka 260 gravar som uppfyller kriterierna och blivit kulturgravar efter beslut från länsstyrelsen. Likadana bedömningar har gjorts i samtliga pastorat.

Vad är det då som gör att en grav kan bli en kulturgrav?

- Först och främst ska gravrättsinnehavaren ha lämnat över gravrätten till upplåtaren, alltså församlingen eller pastoratet. En gravrätt har man vanligtvis i 25 år. Efter det kan man så klart förlänga avtalet, det kostar 900 kronor för ytterligare 25 år, men då får man sköta om graven själv, om man inte har beställt gravskötsel av förvaltningen, berättar Klara Holmqvist och fortsätter: men om gravrätten lämnas tillbaka kan graven bli klassad som kulturgrav om den är värdefull i sig eller som en del av kyrkogårdsmiljön. Den som har haft gravrätten ska i det läget även informeras om att ingen efter ett sådant beslut kan göra anspråk på gravplatsen och inte heller ha synpunkter på planteringar eller liknande.

Klara tar fram den nationella handledning som finns om hur man klassar kulturgrovar. Det är flera olika kriterier som kan värderas vid en bedömning.

- Dels kan det vara den enskilda stenen som har ett stort konstnärligt eller hantverksmässigt värde. Dels kan det vara gravanordningar som är viktiga för kyrkogårdens arkitektoniska helhetsmiljö, till exempel höga stenar i svart diabas från sekelskiftet 1900 som inte är originella i sig men viktiga för miljön, förtydligar Klara Holmqvist.

Gravanordningar kan vara bevarandevärda just för att de är unika men också för att de är representativa för en viss period. Vissa metoder och material används i princip inte längre, därför bör till

exempel alla gjutjärnskors, järnstaket och kedjor skyddas eftersom det i dag finns så få kvar av dessa gravvårdar från en unik hantverksmässig period. Just hantverksskicklighet, utformning och material är faktorer som bedöms högt vid beslut. Lokala särdrag likaså; för Gotlands del nämns gravstenar i kalksten, medan man i Älvdalen värnar särskilt för gravvårdar i porfyr.

- Personhistoria är också en faktor, men det är alltid lite svårare att avgöra. Därför rekommenderas det att man bör ha med någon med lokalkännedom när inventeringar och bedömningar ska göras. Inom denna ram rymms till exempel såväl PA Sæve och biskop Anderberg som Ellen Blomberg, en kvinna som levde ett mycket enkelt liv på Klinten i Visby i det hus som betecknas som Visbys minsta bostadshus, berättar Mats Ahlqvist.

”många av våra landsortskyrkogårdar skulle bli väldigt tomma om alla gravstenar som tillhör återlämnade gravar togs bort”

Ett träd som kapats – symbolisk gravsten cirka 1900..

När en grav lämnas tillbaka till kyrkogårdsförvaltningen i Visby görs alltid en bedömning och en dokumentation. De gravar som sedan tidigare finns med på länsstyrelsens lista blir kulturgravar direkt.

- Faktum är att många av våra landsortskyrkogårdar

skulle bli väldigt tomma om alla gravstenar, som tillhör återlämnade gravar, togs bort, säger Mats och förklarar att i många församlingar är det kanske bara några få begravingar per år. Förutom att gravsättningen kan ske i en redan etablerad familjegrav så är minneslunder eller att askan kanske sprids till havs, allt vanligare. Därför blir det få nya gravsättningar.

Att bevara kulturgravar kan innebära allt från relativt obetydliga kostnader till att det kostar många tusentals kronor. Klara tar som exempel om stenen måste konserveras, är sprucken och måste säkras. Dessa kostnader kunde tills för tre år sedan finansieras via kyrkoantikvariska medel KAE, men ska nu bekostas via begravningsavgiften. Det är en nationell kassa, så varje pastorat får räkna in sådana kostnader i sin budget.

- KAE medel kan fortfarande användas för vissa gravar, gravar som är mer av mausoleum och kapell på kyrkogårdarna. Sådana gravar har vi inga på Gotland, men på till exempel Norra begravningsplatsen i Stockholm hittar du en del gravmonument som faller in inom dessa ramar, berättar Mats Ahlqvist.

Nu hoppas både Mats och Klara att Visby stifts begäran om att en ny inventering av alla Gotlands kyrkogårdar ska göras så att den 23 år gamla listan kan uppdateras. Det är Gotlands museum som i så fall kommer att utföra den.

Vi går ut på Södra kyrkogården och tittar på några olika gravar som är klassade som kulturgravar. Precis innanför grinden höjer sig Apotekare Marelius stora

gravvård från slutet av 1800-talet. Det är en självklar kulturgrav med en stor gravöverbyggnad med fyra pelare och krönt med en krona. Graven är grusad och omgiven av ett gjutjärnsstaket. Lika självklart är att den intilliggande betydligt mindre stenen för P. A Wassberg, med en tidstypisk gravvård utformad som ett kapat träd, är en kulturgrav, vilket också skylten visar.

- Kapade träd eller avbrutna pelare, är typiska för 1800-talets slut men inte speciellt vanliga. Det avslutade, avbrutna, så som livet, är en symbol som du kan se både på kyrkogårdar i stad och på landsbygd, förklarar Klara och vi går vidare.

Nästan mitt på Södra kyrkogården hittar vi Andreas, eller ska vi säga Therese Bruces grav, från slutet av 1800-talet.

- Andreas levnadsöde är fascinerande. Denne adelsflicka från Stockholm som identifierar sig som pojke, flyttar till Gotland och så småningom blir bonde i Burs, men då som Andreas, ja det är självklart att den kvalificerar sig utifrån personhistorian som en kulturgrav.

Det är intressant att vandra runt på Södra kyrkogården med Klara. Vi möter en av Visbys första turistentreprenörer, Johan Berner som startade pensionat Solhem på 1910-talet, gamla grosshandlare och många järnvägar; de bodde här i Andersro, där gatorna också bär namn av lokala järnvägs pionjärer, och gravarna är inte sällan utsmyckade med SJ

emblemet – ett hjul med vingar. Det är också en historia, en historia värd att bevara.

”Passa på att i sommar besöka några kyrkogårdar. Vandra runt, läs namn och gårdar, titlar och årtal. Beundra hantverk och låt tankarna flöda om livet förr, i glädje och i sorg”

Passa på att i sommar besöka några kyrkogårdar. Vandra runt, läs namn och gårdar, titlar och årtal. Beundra hantverk och låt tankarna flöda om livet förr, i glädje och i sorg. Det finns så mycket historia: lanthandlare, folkskollärare, nämndemän och kyrkvärdssonen är några titlar du kan se och som minner om en annan tid i socknen där det i dag varken finns lanthandel eller skola och alla beslut är centraliserade till Visby. Våra kyrkogårdar är värda ett besök.

”...gravarna är inte sällan utsmyckade med SJ emblemet – ett hjul med vingar...”

Follingbo kyrkogård, en av nästan hundra landsortskyrkogårdar. Ståtliga gravar och mindre stenar berättar en historia.

Inger Hägg ser tillbaka på 45 år i kyrkans tjänst

- Jag hade valt samma yrke i dag om jag hade fått frågan! Text och foto: Lars Bäckman.

Den 1 maj gick Inger Hägg i pension. Hon kan se tillbaka på över 45 år i kyrkans tjänst.

- Ja, nästan, jag var väl 20 år när jag fick min första lön från Svenska kyrkan, men jag var nog inte ens ett år när jag var med pappa på hans jobb i Östergårns kyrka, säger Inger och skrattar, men det återkommer vi till.

- 45 år, konstaterar Inger, ja nu får någon annan ta vid, säger Inger när hon möter mig med följeslagaren Diesel, en glad gul golden tik, vid grinden på familjens gård i Viklau på mellersta Gotland.

Innan vi börjar prata om Inger, kyrkan och diakoni, så måste jag förhöra mig om gården. Gamla hus är ett av mina intressen. Det är en imponerande mangårdsbyggnad i klassisk gotländsk stil, i två hela våningar men med hela fem fönster i rad.

Inger berättar att huset är uppfört 1860. Det är alltså då man börjar bygga mangårdsbyggnader i ett modernare snitt, med hög källare, en och halv plan och en helt annan rumsindelning än de traditionella gotlandsgårdarna. Jag måste få se salen, som jag har hört rymmer ett matsalsbord med plats för över tjugo sittande gäster. Så vi börjar där.

Salen är imponerande, med en vacker kakelugn och fönster i tre väderstreck. På en av väggarna hänger fotografier av äldre förfäder och Ingers och Hans Olovs barn. Gården har gått i arv i fem generationer. Vi slår oss ner i sofforna. Inger har tagit med sig ett fotoalbum som jag sneglar nyfiket på.

Vad ska du göra nu?

- Det är väl lite öppet, men det jag vet är att nära och kära, min familj, mina far och mina tre barn och fyra barnbarn – alla dessa ska jag ägna mig mer åt, svarar Inger direkt på min fråga och sneglar mot väggen med alla släktporträtt.

Jag kommenterar att det generösa matsalsbordet fyller väl sin funktion när alla barn och barnbarn kommer på besök. Inger är lyckligt lottad, alla barn bor på Gotland; yngsta dottern bara ett par hundra meter från familjegården.

- Och så kommer jag att ta itu med trädgården. Jag är väl knappast någon trädgårdsnörd och har inte gröna fingrar, men jag gillar att vara där. Jag vill ha ordning och ordnar i trädgården, arrangera fina platser att sitta på. Ögat ska ha något att njuta av. Sådant gillar jag, säger Inger och jag minns hur ompysslat hennes arbetsrum på stiftskansliet var. Det syns också i hemmet – här bor en person som gillar att ha fint och mysigt omkring sig.

”Men engagemanget i kyrkan kommer hon inte att lämna. Där är hon väl förankrad och redan i dag har hon uppdrag i såväl församlingsrådet och sockenrådet.”

Men engagemanget i kyrkan kommer hon inte att lämna. Där är hon väl förankrad och redan i dag har hon uppdrag i såväl församlingsrådet och sockenrådet.

- Det lär också bli en del frivilligarbete, säger Inger och berättar att Träffpunkt Roma, öppnar snart.

Förutom att pastorsexpeditionen flyttat till före detta vårdcentralen och där är granne med biblioteket, så kommer bland annat ett café och en second hand butik att finnas i lokalerna. Romaklostets pastorat kommer att driva Träffpunkten tillsammans med Röda korset.

Här lär vi se Inger en hel del. Men redan nu så ska Inger vara en av dem som ansvarar för att öppna upp och stänga Viklau kyrka i sommar. Hon hade första veckan. Som nästan alla Gotlands kyrkor kommer den att vara öppen dagtid från den 15 april och fram till mitten av september. Det är unikt, att kyrkorna är så tillgängliga, vilket vi ska vara tacksamma för.

- Viklau är min kyrka i min församling. Här har jag döpt min son, döttrarna i Östergarns kyrka, varit på bröllop och begravningar, sjungit i kör och så klart deltagit i många gudstjänster och andra engagemang, och visst är jag också kyrkvärd där, konstaterar Inger med ett skratt.

Kyrkan är och har varit en självklar följeslagare för Inger ända sedan hon knappt kunde gå och fick följa med pappa till Östergarns kyrka där pappa var klockare. På gudstjänsterna trampade han orgeln på läktaren åt församlingens kantor. Då satt Inger i pappas knä och gnolade med i psalmerna. Ingers mamma sjöng i kören och familjen bodde granne

Ett matsalsbord som rymmer över tjugo gäster kan behövas när hela familjen är samlad.

med prästgården där hon ofta kunde gå som ”barn i huset”. Söndagsskola blev det också, men inte i församlingen.

- Nej, i Östergarn går man i Örebro missionens (numera Evangeliska frikyrkan), söndagsskolasom i Katthammarsvik hade ansvar för söndagsskolan och fick också bidrag från Svenska kyrkan för denna undervisning. Östergarns församling har under åren fortsatt att ha olika arrangemang tillsammans med EF, berättar Inger om detta ekumeniska samarbete.

Svartvita släktporträtt hänger i salen..

Det finns en präst i Östergarn som betydde särskilt mycket för Inger och det märks när hon berättar om honom.

- Kyrkoherde Ture Westerström engagerade oss ungdomar i Kyrkans ungdom. Han stöttade och uppmuntrade oss ungdomar i Östergarn att delta i olika sammanhang. Vi åkte till Visby, var med på läger och gjorde mycket roligt tillsammans.

När det blev mer och mer aktiviteter utanför sockengränsen och varken cykel eller buss räckte till var det föräldrarna som skjutsade och hämtade. De var positiva till Ingers engagemang och gjorde allt för

att underlätta hennes fritidsintresse.

- När det var dags för gymnasiet på Säveskolan flytta jag in till Visby. Året innan invigdes Visborgskyrkan och det blev en naturlig plats för mig att tillbringa kvällar och fritid på, berättar Inger och kommer in på alla aktiviteter och händelser i den moderna nyuppförda Visborgskyrkan.

- Ungdomsledare var Sune Österdahl. Han är en av dem som betytt mycket för mig. Flera gånger i veckan var det ungdomskvällar som lockade massor av ungdomar från hela Visby. Det här är egentligen före ungdomsgårdarnas tid, så det fanns ett klart behov bland många unga att kunna träffas. Det var kvällar med tema musik, film, meka med moppe och till och med sexualupplysning för flickor, vilket uppmärksammades.

Sune såg ungdomarna och kunde bemöta dem på ett vuxet intresserat sätt. Det märks att mötet med Sune var viktigt för Inger, men hon vill också nämna Nils Huhta, som var ungdomskonsulent på Visby stift men som senare utbildade sig till präst.

- Efter gymnasiet arbetade jag några månader på Östersol i Katthammarsvik. Hade väl en tanke på att bli sjuksköterska. Jag sökte också, men så här efteråt, tack och lov att jag inte kom in, säger Inger och med perspektiv, tycker att hon valde ett arbete som passade henne betydligt bättre än ett yrke inom vården.

Sen tog den kyrkliga karriären fart med jobb på Visby stiftskansli.

”Sen tog den kyrkliga karriären fart med jobb på Visby stift”

- Jag var engagerad i kyrkans ungdomsverksamhet på stiftsnivå och fick ett kortvikariat på Visby stift som ungdomskonsulent. Jag satt bland annat med i stiftets ungdomsråd och tyckte det här var väldigt kul och givande. Vikariatet blev förlängt, jag trivdes och de var nöjda med mig. Efter ett och ett halvt år sökte jag till församlingsassistentutbildningen på Sigtuna folkhögskola. Nu var min yrkesbana verkligen utstakad, säger Inger och skrattar gott.

Det är härligt med Inger – hon har lätt till skratt. Det vet jag eftersom jag hade mitt arbetsrum mittemot hennes på Visby stiftskansli

Direkt efter utbildningen började Inger arbeta på Visby stift och det har varit hennes arbetsplats fram tills nu, men arbetsuppgifterna har varierat.

- Jag arbetade först framförallt med att stötta de föräldrar som drog igång kyrkans barntimmar ute i socknarna. Det fanns grupper i nästan var och varannan socken. Jag gjorde allt från att undervisa om pedagogik, stötta ledarna till att ordna fram material. Lokalerna för verksamheten kunde vara i allt från en nedlagd lanthandel till en bygdegård om det nu inte fanns något församlingshem. Då i slutet av 70-talet bodde många barnfamiljer på landsbygden och förskolor var inte alls utbyggda som i dag, istället var det hemmamammor och dagmammor, för dem var kyrkans barntimmar verkligen positivt.

På Gotland hade kyrkans barntimmar introducerats av Elsie Nordin Olsson som kom inflyttad från Sollefteå till Visby. I Sollefteå hade hon varit verksam med kyrkans barntimmar som då var helt nytt. I den nyinvigda Visborgskyrkan tog hennes verksamhet fart och spred sig ut på den gotländska landsbygden.

- Jag jobbade mycket. Jag var ung och då hade vi ännu inga barn. Det var utbildning av frivilliga, kvällskurser och mycket lägerverksamhet, säger Inger och suckar. Du skulle bara veta hur många dagar och nätter jag har tillbringat på stiftsgården i Alskog, säger Inger och skratrar åt alla minnen.

Jag kan tänka mig hur mycket energi och engagemang hon måste ha haft då som ung, med tanke på all den glöd hon visar än i dag. Hon får säga vad hon vill, men Inger är ett energiknippe.

Efter nio år hade Inger tömt sig själv och började känna sig tom. Något nytt måste hända.

”Inger blev mer och mer intresserad av att arbeta som diakon...”

- Jag sökte till Samariterhemmet i Uppsala. Egentligen ville jag inte bli diakonissa, men utbildningen lockade.

Den var bra och Inger blev mer och mer intresserad av att arbeta som diakon, hon gör skillnad på den

könsneutrala titeln diakon och diakonissa. Inger var tidig med att kalla ”yrket” före diakon, vilket också så småningom blev vedertaget. Men det var inte bara detta med yrkestitel, som Inger vände sig emot. Inger tar fram fotoalbumet som jag nyfiket sneglar emot.

- Jag ville gärna viga mig i Visby, på hemmaplan, men alla diakoner och diakonissor vigdes vid moderhuset och studieorten, så hade det varit sedan 1850-talet, berättar Inger och visar bilder från utbildningen och inte minst vigningen.

Inger fick till sist som hon önskade. Den 7 september 1986 vigde biskop Tore Furberg in henne i ämbetet och på så vis blev hon också historisk. Vi tittar på bilderna och pressklippen. Många bekanta ansikten dyker upp. Några är avlidna. Vi delar minnen av människor och händelser.

Inger blev historisk och hamnade på löpsedlarna.

Men någon tjänst på stiftkansliet som diakon fanns det inte, däremot erbjöds hon att arbeta fyra timmar i veckan med diakonifrågor. Resten av tjänsten fylldes upp med barnverksamhet och sådant arbetsuppgifter som hon hade sysslat med tidigare. Först 1992 inrättades en diakontjänst på stiftskansliet.

Vi går ut i trädgården. Hans Olov kommer från traktorn. Hunden Diesel hoppar glatt fram när vi slår oss ner med kaffebrickan intill gamla smedjans solvarma vägg. Vi ser ut över hagarna där amkor, en tjur och ett antal kalvar lugnt går. En landsbygdsidyll för en stadsbo.

Nu kan Inger Hägg se tillbaka på trettio år med arbete med diakoni.

- Diakoni har ändrat inriktning under dessa trettio år. Då arbetade vi mycket med daglediga. Vi hade samlingar och det gjordes även mycket hembesök. I dag är diakoni mer av en spjutspets i kyrkans verksamhet. Diakonin är mer engagerad i samhällsfrågor och en del av det, menar Inger, när hon ser tillbaka med perspektiv på verksamheten.

Då för trettio år sedan fanns det diakoner framförallt i Visby domkyrkoförsamling. På landsbygden var det ovanligt. Hon nämner Dalhem och Birgitta Jacobsson som betytt mycket för den diakonala landsbygdsverksamheten. Även i Hemse hade de under en tid en diakon anställd för att fylla en lucka på en komministertjänst som inte hade blivit tillsatt.

- Jag var med vid visitationer och när kyrkoråden bjöd in. Vi framhöll vikten av diakoni i församlingen och visst, det fanns alltid några som var positiva och engagerade, men inte alltid prästerna, kanske såg de ibland diakonerna som konkurrenter, funderar Inger.

Ett diakonalt initiativ som utvecklades just på landsbygden var soppluncher. Det blev väldigt populärt och är så än i dag. Träffpunkter behövs på en landsbygd där affären har försvunnit, skolan lagts ner och det är mörkt i allt fler gårdar stor del av året.

Inger återkommer till Birgitta Jacobsson som var diakon i Dalhem under några år och hann göra väldigt mycket. Med ett stödjande kyrkoråd, och inte minst, kyrkoherden David Börstad, så utvecklades och startades en hel del verksamheter inom diakoni. Det var bistånds-, hembesöks- och diakonigrupper. Mycket av detta lever kvar än.

- Jag tycker inte förutsättningarna har blivit sämre för diakonin i kyrkan i dag. Tvärtom har diakonens roll blivit allt tydligare och det är något som vi länge

har brottats med. Från år 2000 är också diakonatet reglerat i kyrkordningen.

- Nu har kyrkan en bredare förankring i samhället, trots skilsmässan från staten. Prästen har sitt uppdrag att förvalta sakrament, den rollen är tydlig, men det är ännu inte lika entydigt vad som är diakonens uppgifter. Här finns fortfarande en hel del att göra, säger Inger.

Jag tar upp att de uppgifter som vi förknippar med diakoni i dag är det uppdrag som folk i allmänhet förväntar sig och uppskattar med kyrkan, diakonen är kyrkans socialarbetare, säger jag lite slarvigt uttryckt. Inger håller med och tycker att det är bra att det numera krävs en högskoleutbildning innan man kan söka diakonutbildningen och senare vigas, det är på den nivån vi ska arbeta.

”Men visst har jag stundtals ifrågasatt vad vår Herre ville med mig. Det kan bara vara nyttigt att fundera på ibland”

Fyrtio år i kyrkans tjänst, du ångrar aldrig det där valet du gjorde en kväll på Visborgskyrkan, att söka församlingsassistentutbildningen i Sigtuna?

- Nej, nej aldrig. Jag är helt övertygad om att jag gjorde rätt. Jag har haft ett fantastiskt innehållsrikt och givande yrkesliv. Men visst har jag stundtals ifrågasatt vad vår Herre ville med mig. Det kan bara vara nyttigt att fundera på ibland. Men skulle jag få frågan igen så är svaret :Här är jag! Använd mig.

Om Inger Hägg

Gift med Hans Olov Hägg

Familjen driver en gård i Viklau, nu är inriktningen amkor. Men Inger säger att hon aldrig har engagerat sig i gårdens skötsel, jag har tagit hand om marktjänsten, tre barn, ett stort hus, och det har tagit sin tid. När Inger vill koppla av tar hon gärna med sig hunden Diesel och åker till någon

strand, gärna Östergarnslandet. Hon har med sig te, en macka och chokladkaka. Det får gärna blåsa. De går en lång vandring, då trivs hon.

– Jag måste se horisonten över ett öppet hav. Det är något helt annat än horisonten över öppna fält som runt Roma. Kanske är det ett behov utvecklat från barndomens Östergarnsland?

OTTA PÅ BERGET UTAN GÖK

Domkyrkoförsamlingen ställer om, inte in!

Kristi Himmelsfärdsdag är ju normalt gökottedag, men i Visby domkyrkoförsamling valde man att fira Kristi Himmelsfärd i form av en gudstjänst på berget ovanför domkyrkan.

Strålände sol och en fantastisk vy omgärdade 44 gudstjänstfirare som fick inleda dagen med en fin gudstjänst. Det var en svårslagen altartavla! Gotlandsbåten la ut på sin väg mot en hamn på fastlandet, tornseglarna hade återvänt från sin vintersemester i Afrika och stan höll på att vakna upp till en för de flesta ledig dag i gassande sol.

”Det var en svårslagen altartavla!”

Allt inleddes med att vi tillsammans sjöng psalmen ”Nu är det morgon” och känslan av att det verkligen var en god morgon, fyll av nåd, infann sig.

Församlingens vikarierande kyrkoherde ledde gudstjänsten och predikade om att hitta rätt i tillvaron, om fåglarnas förmåga att hitta på väg till och från sina vinterkvarter och om vikten av att leva i nuet, medvetna om var vi är och vart vi är på väg.

Bimbi Ollberg höll gudstjänst på Klinten ovanför domkyrkan. Foto: Thomas Petersson.

Domkyrkoorganist Peter Alriksson spelade och S:ta Maria Domkyrkokör sjöng.

En poäng med att fira gudstjänst utomhus var att även ge alla våra trogna äldre en möjlighet att bryta sin ”kyrkisolering” och faktiskt delta i en gudstjänst. Utspridda över ett coronasäkert område (gott om plats att sprida ut sig på) deltog både äldre och yngre i gudstjänsten och njöt av en fantastisk plats, av gemenskap och av Guds närvaro.

Vi skildes åt efter gudstjänsten med ett leende på läpparna och med en tacksamhet till Gud för livet, för skapelsen, för nåden och för möjligheten att hitta rätt tillsammans och tillsammans med Gud.

Dagen fortsatte med högmässa i domen och sen var det dags för den första gudstjänsten på ett av våra äldreboenden på över två månader. Äldreboendet Pjäsen ville vi skulle komma och fira gudstjänst med de boende. Även den gudstjänsten firades utomhus. Deltagarna fanns överallt – på balkonger och i trädgården – och dom var många och tacksamma. Kören Kumbaya sjöng under Alma Hedlund Emilssons ledning och stämningen var på topp i det varma vårvädret... Fortsättning följer.

Bimbi Ollberg

Markbytesaffär på norra Gotland

Prästlönetillgångar i Visby stift byter mark med Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är intresserade av mark med höga naturvärden och prästlönetillgångar är intresserade av mark med hög produktionsförmåga. En win-win situation uppstod därför när vi nyligen kunde genomföra ett markbyte med varandra på norra Gotland. I areal räknat köper Naturvårdsverket ca 210 hektar av Prästlönetillgångar i Visby stift, och Prästlönetillgångar i Visby stift köper ca 64 hektar av Naturvårdsverket, men i ekonomiska termer är de likvärdiga.

Text: Arvid Mickelåker och Line Obermeier

Om Prästlönetillgångar

Prästlönetillgångar finns i alla stift och består av prästlönefastigheter (jordbruksmark och skogsmark) och prästlönefonder. Tillgångarna ska förvaltas självständigt i varje stift och avkastningen från dessa tillgångar ska enligt kyrkoordningen bidra till de ekonomiska förutsättningarna för Svenska kyrkans förkunnelse (Lagen om Svenska kyrkan, § 9). Prästlönetillgångarna är egna juridiska personer och alltså inte samma organisation som stiftet. Organisationsformen liknar en avkastningsstiftelse.

”De stora strategiska besluten i förvaltningen tas av den förtroendevalda egendomsnämnden, utsedd av stiftsfullmäktige”

De stora strategiska besluten i förvaltningen tas av den förtroendevalda egendomsnämnden, utsedd av stiftsfullmäktige. Egendomsnämnden (bestående av fem ordinarie ledamöter och fem ersättare) sammanträder ca sex gånger per år. Den operativa förvaltningen består av två stiftsanställda tjänstemän samt extern kompetens, bl.a. är skötseln av skogen upphandlad med Skogssällskapet sedan 2008. Varje år i samband med bokslutet beslutas hur stor utdelningen ska bli till pastoraten och till nationella nivåns utjämnningssystem. Utdelningen till pastoraten sker enligt ett andelstal som baseras på de tillgångar som pastoratet tidigare haft innan sammanslagningen (när pastoraten själva förvaltrade sina marktillgångar).

Prästlönetillgångar på Gotland

På Gotland förvaltar Prästlönetillgångarna ca 10 500

ha, varav 7 500 ha skogsmark, 2 000 ha jordbruksmark och 1 000 ha övrig mark. Markinnehavet är fördelat på drygt hundra fastigheter, från Sundre i söder till Fårö i norr. På grund av Prästlönetillgångarnas ursprung när markens syfte var att försörja socknens präst finns det ofta mark i varje socken på Gotland.

Effekter av markförsäljning

De kortsiktiga effekterna av markförsäljning innebär att det ekonomiska resultatet blir högre men inte det *utdelningsbara* resultatet eftersom endast avkastningen från Prästlönetillgångarna får delas ut. En fastighetsförsäljning innebär alltså bara en omfördelning av tillgångsslagen, antingen från ett fastighetsinnehav till ett annat alternativt från ett fastighetsinnehav till placering i prästlönefond. I sammanhang där man diskuterar placeringsalternativ av olika fastigheter måste markbalansen och möjligheterna att få jordförvärvstillstånd beaktas, se nedan.

Villkor för fastighetsförvärv

Eftersom Prästlönetillgångar är en juridisk person krävs förvärvstillstånd för att få köpa mark av fysiska personer (jordförvärvslagen). Lite förenklat kan man säga att förvärvstillstånd medges om man under den senaste femårsperioden har sålt mark till en annan fysisk person eller om man kan visa att man inom den närmaste femårsperioden kommer att sälja mark till en annan fysisk person. Markbalansen räknas inte i areal (hektar för hektar), utan i produktionsförmåga/bonitet (skogskubikmeter per ha och år). Även jordbruksmark omvandlas till samma enhet vid beräkningarna. Om affären däremot är mellan två juridiska personer behövs inte alltid förvärvstillstånd. Avgörande är om marken ligger i glesbygdsområde eller s.k. friområde. Är det en fastighetsaffär i glesbygdsområde krävs förvärvstillstånd. På Gotland är ca hälften av landarealen glesbygdsområde (längst i norr och längst

söderut), mer information om förvärvstillstånd finns på jordbruksverkets hemsida.

Aktuell markbytesaffär

Prästlönetillgångarna i Visby stift har sedan 2016 haft en diskussion med Länsstyrelsen/Naturvårdsverket om att byta mark med varandra, d.v.s. det ekonomiska värdet på bytesmarken skulle vara ungefär detsamma. Upplägget passar bra eftersom Länsstyrelsen/Naturvårdsverket är intresserade av mark med höga naturvärden som kan ingå i olika skyddade områden (naturresevat, nationalpark etc.), medan Prästlönetillgångarna är intresserade av mark som ger möjlighet till hög avkastning. Hade det dessutom varit så att fastigheten låg i ett s.k. friområde hade vi inte förlorat någon markbalans eftersom affären var med en annan juridisk person. Nu var så inte fallet, men den gav i alla fall ett tillskott till markbalansen istället för underskott.

”...det ekonomiska värdet på bytesmarken skulle vara ungefär detsamma...”

Miljö- och klimathänsyn i skogsbruket

Kyrkans skogsinnehav på Gotland är certifierat enligt FSC sedan 2008. FSC står för (Forest Stewardship Council) och innebär att skogen ska ge långsiktig ekonomisk avkastning och samtidigt ta hänsyn till miljövärden och sociala förhållanden. Biologisk mångfald, ekologiskt värdefulla miljöer och kulturminnen skyddas. I övrigt har alla PLT-förvaltningar ställt sig bakom det av ENSO (Egendomsförvaltningarnas samarbetsorgan) framtagna dokument ”Prästlönetillgångarnas bidrag till Svenska kyrkans färdplan för klimatet”. Läs gärna mer om kyrkans skogsförvaltning på www.svenskakyrkan.se/stiftensskogar

KONTAKT PRÄSTLÖNETILLGÅNGARNA I VISBY STIFT

Egendomsförvaltare Arvid Mickelåker
tfn 0498-40 49 25
e-post: arvid.mickelaker@svenskakyrkan.se

Förvaltningssekreterare Line Obermeier
tfn 0498-40 49 17
e-post: line.obermeier@svenskakyrkan.se

Den mark som Prästlönetillgångar sålde till Naturvårdsverket var följande:

Fastighet	Areal	Bonitet	Påverkan markbalans
Hangvar Prästgården 1:1 (del av)	126,6 ha	2,2	+ 278,52 m3sk
Fleringe Nors 1:8	43,8 ha	1,9	+ 83,22 m3sk
Fleringe Hässle 1:1 (skifte 1)	29,2 ha	2,2	+ 64,24 m3sk
Fleringe Hässle 1:1 (skifte 3)	10 ha	2,7	+ 27 m3sk
	209,6 ha		+ 535,86 m3sk

Den mark som Prästlönetillgångar köpte av Naturvårdsverket var följande:

Fastighet	Areal	Bonitet	Påverkan markbalans
Lärbro Stora Källstäde 1:78 (del av)	64,2 ha	4,8	- 308,16 m3sk
Fastighetsaffärens påverkan på markbalansen: 535,86 - 308,16 = 227,7 m3sk			
227,7 m3sk är alltså Prästlönetillgångarnas tillskott till markbalansen efter markbytesaffären.			

VÅRA KYRKORUINER – ETT POPULÄRT BESÖKSMÅL SEDAN 200 ÅR

Visby ur Sue-
cia antiqua et
hodie, ca 1700.

På Gotland har vi inte bara 92 medeltida kyrkor utan också ett antal kyrkoruiner. I Visby kan vi räkna till ett tiotal och på landsbygden minst fem stycken. Att antalet, varken i Visby eller på landsbygden, är exakt beror på vad som egentligen ska räknas som en ruin – hur mycket ska till exempel vara kvar och synligt av den ursprungliga kyrkan? Det är en av de frågor som denna långa artikel om våra ruiner tar upp; men först vad betyder ruinerna för oss i dag och inte minst för Gotland? Text: Lars Bäckman.

Ruinerna – ett signum för Visby

Kanske blir man hemmablind om man har bott länge i Visby. I innerstaden vimlar det av kyrkoruiner i olika långt gånget förfall och på landsbygden har vi också några vackra välbevarade ruiner av kyrkor. Om vi nu mot förmodan tar alla dessa ruiner av kyrkobyggnader för givna så är de inte något självklart för dem som besöker ön. Visby är sedan ungefär 125 år ”rosornas och ruineras stad” – tänk bara på hur många vykort som har framställts sedan 1800-talets slut där någon av våra ruiner är motivet. Eller alla dessa besökare som under åren har fotograferat kyrkoruiner och klistrat in i album eller lite ambitiösare, tagit diabler som sedan visats på middagar och släktbjudningar, till

glädje för många, andra mest till leda. Kyrkoruinerna och ringmuren är två av Gotlands allra bästa signum. Det tror jag alla de nästan en miljon besökarna som kommer till ön varje år kan skriva under på.

Tack vare fattigdom har vi dem kvar

Jag minns en historia som journalisten Eva Sjöstrand berättat om när hon på 70-talet guidade amerikanska kryssningsturister. När gruppen passerade S:t Hans ruin på väg upp genom staden, brister en blåhårig äldre dam som redan hade besökt ett antal städer runt Östersjön ut: ”Oh so the russians also bombed here...”,

Det var egentligen inte så dumt som det låter. Krig brukar vara den främsta orsak till att något omvandlas från en vacker funktionell byggnad till en ruin, men jag skulle nog vilja säga att för Gotlands del är det framförallt en avstannad ekonomisk- och merkantil utveckling som ledde till fattigdom, befolkningsminskning och som en följd av detta, att kyrkorna förblev ruiner och att ringmuren fick stå kvar. Nu kanske någon protesterar och säger att både ett antal bränder som drabbade staden under århundradena efter medeltiden och invasionen 1525 då lübeckarna tågade in norr ifrån, för att driva ut de danska läns herrarna som hade tagit Visborgs slott i besittning och därifrån bedrev sjöröveri, var anledning till att flera av våra kyrkor och andra byggnader förvandlades till ruiner; och visst var det så. Flera kyrkor hade skadats vid brand, det vet vi, men om staden hade varit en stark expansiv köpmannastad liksom under tidig medeltid hade så klart flera av dessa kyrkor återuppbyggts av församlingarna eller de utländska handelsmännen, men dessa förutsättningar gällde inte längre. Visby var sedan slutet av 1400-talet i en djup, och som det skulle visa sig, långvarig lågkonjunktur. Staden var helt enkelt passé som handelsstad. På 1530-talet genomförs reformationen i Danmark, vilket innebar att det definitivt var slut på klosterverksamheten, kyrkornas rikedomar och starka ställning. S:ta Maria, tyskarnas gamla församlingskyrka, var den enda kyrkobyggnad som sparades och blev således stadens församlingskyrka. Resten av kyrkorna, som mest var förfallna ruiner, skänktes till stadens hospital.

”På 1530-talet genomförs reformationen i Danmark, vilket innebar att det definitivt var slut på klosterverksamheten, kyrkornas rikedomar och starka ställning”

Staden expanderar och ruinerna blir stenbrott

I Visby står alltså ett antal ruiner kvar och fyllde då mest funktionen som fähus, inhägnad för små djur, upplag för ved och allmänt bråte eller kanske som vägg för en enklare boning. Om någon behövde lite sten var ruinerna också ett bra upplag för att hämta byggmaterial. En och annan sten rasade väl också ner, knäckte ett tak eller i värsta fall fick någon den i huvudet. Men så mycket mer händer egentligen inte

med ruinerna under de 175 år som Visby mer eller mindre vaggades in i sin törnrosasömn. Men när vi kommer fram till 1700-talet upplever Visby en andra andning. Nu börjar återigen staden att blomstra.

Befolkningen växer och 1785 har staden 5000 invånare; Visby är därmed Sveriges femte största stad. Gotländska råvaror som sten och timmer, kalk och tjära, skeppsbyggeri, faktorerier och handel sätter åter fart på staden. Ny bebyggelse uppförs och bara på ett par decennier fördubblas antalet bostäder i staden. Det är under detta århundrade som bland annat Klinten och området

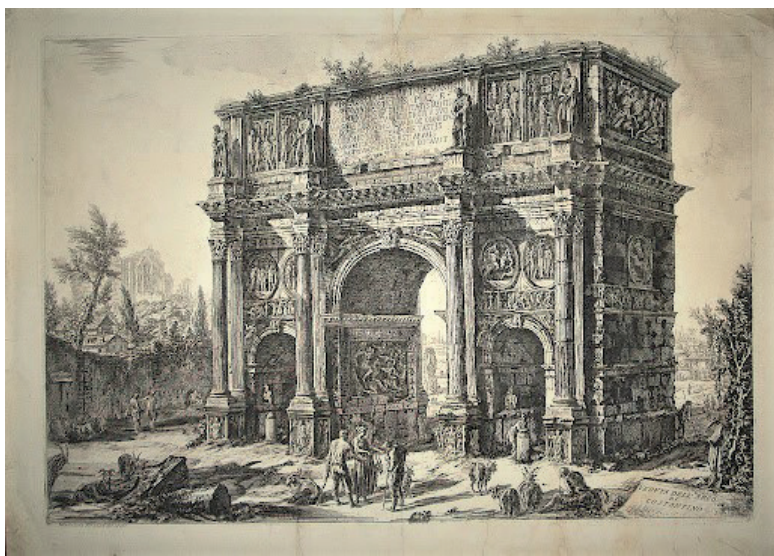
där Visborgs slott en gång legat, i stadens sydvästra del, bebyggs med framförallt hus i trä i så kallad bulhusteknik. De gamla packhusen omvandlas helt och hållet till bostadshus om de inte revs och flera av kyrkoruinerna blir till material i nybyggnationer. Hospitalet ägde ruinerna och det gällde bara att komma överens med dem om pris och antal kubik huggen kalksten som man ville köpa. Visserligen fanns det sedan 1600-talet ett krav på kungligt tillstånd för att rasera ett kulturarv, men dispenser gavs frikostigt. Sankt Olof, som var en stor kyrka, utgjorde material bland annat till ombyggnaden av det som senare blev gamla flickskolan och vidare kulturskolan. Då var det ett handelshus som ägdes av Christopher Gazelius. Stenmaterial från Sankt Hans och Sankt Per användes i Payex huset, som under 1700- och 1800-talen kallades rike Lythbergs hus.

Sankta Katarina,
1824. M. G.
Ankarsvärd.

Linne' ser i Visby "ett Rom i ett nötskal"

År 1741 besöker Carl von Linné Gotland. Han fascineras av ruinerna och liknar Visby vid "ett Rom i ett nötskal", vilket han skriver om i sin reseberättelse, som för övrigt blev en bestseller på sin tid. Detta uttalande i denna första "reseguide" blir avgörande för ruinernas framtid. Ett "Rom i ett nötskal" vägde tungt. Rom var nämligen då det självklara målet för många västeuropeiska välbeställda ynglingars läroresa, när den obligatoriska Grand touren genom Europa skulle genomföras. Och vad var det man bland annat fascinerades av i Rom – jo ruiner! Ruiner som förmedlade antikens storhet och förgänglighet.

Konstantinbågen,
Giovanni Battista
Piranesi.

Nedan Forum
Romanum,
samma konstnär.

Ruiner hade fascinerat filosofer, författare och konstnärer redan under renässansen, men det är på 1700-talet som ruiner slår igenom i de lite bredare lagren. För romantiken, som delvis var en motvikt mot förnuftet i upplysningstiden, blev ruinen en självklar ingrediens. En ruin står för såväl vemod som skönhet, och blev ett inslag i både konsten och litteraturen. När den tyske författaren Johan Wolfgang von Goethe 1787 besöker utgrävningarna i Pompeji på sin italienska resa gjorde stadens murar och stenpelare ett djupt intryck på honom. Han noterar: "Många olyckor har hänt i världen, men få som berett de efterkommande så mycket glädje". Det är intressant att se, så här 250 år senare är Pompeji fortfarande ett mycket välbesökt turistmål som årligen tar emot mellan 3-4 miljoner besökare. Så visst hade han rätt!

Ruiner syns i konsten, inte minst är det Roms klassiska byggnader, med Colosseum, Forum Romanum, akvedukter och palats, som avbildas i ett förfärligt men romantiskt förfall, ofta lite förbättrade med staffagepersoner och överdrivna dimensioner – lite konstnärlig frihet fick man tillåta. Dessa byggnader blev också självklara besöksmål för alla resenärer på deras bildningsresa till Italien. Men det handlade inte om några weekendresor precis, man stannade lång tid, särskilt konstnärer och författare. Konstnären Tobias Sergel blev kvar i åtta år innan han återvände till Sverige och Stockholm. En guide skulle anlitas och en normal guidetur i staden var upplagd på sex dagar, här ligger Visbys långkörarguider i lä! Det var förresten i Rom som den första turistguiden framställdes. En karta med hur man skulle vandra i staden för att se de intressanta byggnaderna framställdes redan på 800-talet.

"Konstnärer målade vyer över stadens byggnader och ruiner. Dessa blev gravyrer och kopparstick som kunde framställas i stora upplagor och blev som dåtidens vykort"

Konstnärer målade vyer över stadens byggnader och ruiner. Dessa blev gravyrer och kopparstick som kunde framställas i stora upplagor och blev som dåtidens vykort. I dag är dessa vackra illustrationer

ramade i tunna guldramar, ofta blickfång i ett intellektuellt hem präglad av god smak. En av de stora konstnärerna vars gravyrer man ofta ser är Giovanni Battista Piranesi, en norditalienare, född 1720 som slog sig ner i Rom och blev förmögen på sina ruinbilder. Det var förresten denne konstnärs privata stora samling av antikviteter som Konung Gustav III köpte 1783 när han besökte Rom och som nu kan beskådas på Nationalmuseum i Stockholm.

Har man ingen ruin så bygger man en

Engelska landskapsarkitekter, som i denna era skapar den romantiska lite vilda engelska parken, skulle förutom små grottor, kanske också ha en eremitkoja eller en ruin som utsmyckning i parkanläggningarna. Det var konstgjorda ruiner, men gärna med fragment från antikens tempel. Så många av dessa rombesökare inte bara njöt av att se ruinerna, de stal även som korpar, detta trots ett påvligt utförselbud av antika skulpturer.

”...väl hemma engagerade sig många romresenärer för sitt hemlands egna ruiner”

Men de riktiga ruinerna väckte också intresse och väl hemma engagerade sig många romresenärer för sitt hemlands egna ruiner. De var kanske inte jämförbara med Roms storslagna tempelruiner, men ändå. En gammal kyrka, ett sedan länge raserat slott eller en gammal kvarn, kunde ”rustas” på ett vackert sätt.

Runt om i Europa i slotts – och herrgårdars trädgårdar byggs det alltså ruiner av kyrkor, slott eller borgar, enligt engelska förebilder och på väggarna i de burgna hemmen har man kopparstick av Roms ruiner. Självklart kan den beresta sonen i huset också berätta om sitt besök i Rom och kanske även förevisa någon medtagen artefakt.

I slutet av 1700-talet kan vi konstatera blomstrar ruinerna i den romantiska konsten och en av de mest framgångsrika är Caspar David Friedrich. Jag tror alla kan se någon av hans tavlor framför sig med ruiner, gärna i gotik, spretiga träd, ett par samtalande män och så månljus över det ödsliga landskapet.

Men det kanske bör tilläggas att alla var inte lika förblindade av förfallet. James Joyce besökte Rom

i början av 1900-talet. Han tyckte mest att staden påminde om *”en man som främst förtjänade sitt uppehålle genom att för främlingar förevisa sin farmors lik”*.

En annan författare som definitivt inte var ruinromantiker var August Strindberg. Han besökte Rom 1891 och ägnade en dag åt staden: *”Klockan sju väntar vagnen vid porten ... framåt till verket. Rom byggdes inte på en dag, men kan expedieras på en. Det är ett hårt arbete, men angår mest hästen och kusken. Jag har inte kommit hit för att se... jag har kommit hit för att ha sett. Kör”*. Han var inte heller särskilt imponerad av Visbys ruiner vilket han uttryckte i sin dikt från S:t Nicolai kyrktak. Annat var det med hans antagonist Verner von Heidemstam, han liknade Visby vid Jerusalem med alla dessa kyrkor och fascinerades av ruinernas historia och skönhet.

Visbys ruiner blir besöksmål

Caspar David Friedrich.
1774-1840.

Nu kommer alltså en och annan ”Grand tour lågbudget resenärer” till Gotland och beskådar stadens ruiner, tecknar av och berättar vidare om denna rudimenterade rest av en svunnen storhetstid. Ruinerna var en reseanledning. Men det är först när Jonas Carl Linnerhielm 1804 besöker Visby som det börjar hända något. Han hade under några år rest runt i Sverige och tecknat av slott, herrgårdar och ruiner vilket han gav ut i en mycket populär bokserie i tre delar: där Brev under nya resor i Sverige, från 1806 i del två innehåller den gotländska resan. När

Sankt
Clemens
1840-tal,
A. Mayer.

han besökte Visby gjorde han det även på uppdrag av Konung Gustav IV Adolf. Ruinerna hade tidigare uppmärksammats av flera resenärer och särskilt hade det påpekats att de, i den expansion som staden genomgick, sakta men säkert höll på att utplånas, trots att ett statligt förbud att skövla fornlämningar existerade. Ruinerna hade även vid ett par tillfällen erbjudits till försäljning och skulle med all sannolikhet ha blivit till kalk, men det begärda priset var för högt, därmed var ingen människa tack och lov intresserad, så de fick stå kvar.

Det Linnerhielm och hans resesällskap fick se var värre än de hade kunnat föreställa sig. Han beskriver förfallet i sin dagbok. De bor hos änkan Stare vid Stora torget och från sitt fönster ser han ut över staden: *"Redan ur våra fönster skymtade vi en af de ruiner som i synnerhet gör denna stad likaså sevärd och märklig för vår samtid, som den i Hansetiden var det senare genom sin handel. Vid deras åsyn uppstiger en vördnad för den fornlåder, som upprest dem, och en orolig eller harmsen känsla för dem av vår samtida, som föraktligt anse dem och mer än*

seklerna verkat till deras förstöring." Han fortsätter: *"S:t Katarina, är så inspärrad i tomter och små byggnader ... knappt från något ställe visar sig"*. Men det är klocktornet över kyrkans västparti som uppfördes någon gång redan under 1500-talet som kanske upprör honom mest: *"Ett illa format klocktorn av träd... Detta med sin rödfärgade, fula vålnad, står spökelikt, förfärligt ur kyrkans inälvor, skallande dödsbuden och förgångelsens minnen över staden"*.

"Kungen förstod, insåg allvaret och 1810 tog Kunglig Maj:t beslut att skydda alla stadens kyrkoruiner och ringmur"

Men Linnerhielm tecknade inte bara av ruinerna, han gjorde också ett första förslag på underhållsplan för flertalet av dem. Kungen förstod, insåg allvaret och 1810 tog Kunglig Maj:t beslut att skydda alla stadens kyrkoruiner och ringmur. Ett engångsanslag på 666 riksdaler för vård och underhåll av ruinerna beslutades det också om. Men så mycket mer hände inte de närmaste åren. Det är först under 1820-talet när den första blygsamma ångbåtstrafiken kommit igång och landshövding Jacob Cederström, "baronen med träbenet", uppmärksammar vilket stort intresse det fanns bland besökare att beskåda ruinerna. Han efterlyser det avsatta anslaget, men att komma mer än tio år senare och begära medel från kungen, det var lite väl magstarkt, så det blev inget. Istället tog visbyborna sitt ansvar, rörde upp i och omkring

Helge Ands
kyrkoruin.
J.C. Lin-
nerhielm,
1804.

ruinerna, visade och berättade stolt för besökarna, som säkert inte bara såg ”ett Rom i miniatyr”, utan också Caspar David Friedrichs gotiska valv sträcka sig mot en mörk kvällshimmel. Kanske gav upplevelsen också inspiration till någon trädgårdsutsmyckning hemma på herrgården i Södermanland?

Intresset för ruiner står sig och i mitten av 1800-talet går ångbåtstrafiken regelbundet till Gotland sommartid och Visby blir ett uppskattat rese-mål, nu även med ett modernt badhus och societetspark för sommargästerna. Tänk vilken lycka det måste ha varit för Sällskapet DBW när de anlägger sin trädgård, som inte bara omges och skyddas av delar av en medeltida ringmur, utan också kryddas med en egen kyrkoruin, Sankt Olof.

”Men konstnärer och turister kommer till Gotland, för dem är inte ruinromantikens tid förbi”

Många är också de konstnärer som besöker Visby och avbildar ruinerna sakligt eller i mer eller mindre fantasifulla miljöer, men Caspar David Friderichs kvällshimmel med tunga moln och en måne var populära attribut för många av dem. Här kan nämnas Lars Cedergren, C.S Hallbeck, M.G Ankarswärd och även G.W Palm.

Prinsessan Eugenie, som 1860 slår sig ner på Gotland i sitt vackra Fridhem, en villa uppförd i den då så populära Schweizerstilen, låter också den gamla vattenkvarnen på höjden norr om villan förvandlas till en gotisk kyrkoruin. Kanske är detta egentligen i slutet av denna ruinbyggartrend, men i Stockholm bygger de tyska bryggbröderna Herman ruiner vid sommarnöjet Grävlingsberg i Nacka så sent som 1910. I dag har de förfallit ytterligare och framtiden är oviss för ruinerna. Men faktum är att efter 1920-talet är ruinbyggande definitivt slut. Men konstnärer och turister kommer till Gotland, för dem är inte ruinromantiken förbi. Under 1900-talets första decennier kunde man också se flera arkitekter som besökte Visby och lät sig inspireras i en nationalromantisk anda. Torben Grut, som är arkitekten bakom Stockholms stadion från 1912, tog starka intryck av Visby ringmur. Även Ivar Tengbom som i början av 1920-talet utför ritningarna till Högalid kyrkan på Södermalm lät sig inspireras av Sankta Maria kyrkan i Visby.

Statliga anslag för underhåll

I Visby tar på 1860-talet Vitterhetsakademien över ansvaret och skötsel av ruinerna och ringmuren, som hospitalet dessförinnan hade förvaltat. Ruinerna städas ur, inhägnas och intilliggande bebyggelse köps in och rivs, precis så som Linnerhielm hade förespråkats, och på så vis friläggs flera av Visbys ruiner. Hur det kunde ha sett ut dessförinnan, år 1854, och det inför ett kungabesök beskriver P. A. Sävje väl i Gotlands Allehanda den 18 augusti 1873: *”Under h. m. konungens Carl XV vandring i stadens fornkyrkor 1854 vågade jag ej föra honom till St. Drottens halft grusade helgedom emedan då ännu vid ingången stod en besvärlig grymtare; en ko var installerad i högkyrkan, och ett tvistemål om rätt till en potatiskällare uti ödekyrkans torn då ännu låg oafdömt i högsta domstolen.”*

Efter hand grävs flertalet av stadens ruiner ut, konserveras, och inte minst, säkras för besökare.

Sankta Katharina. Kolorerat vykort sent 1800-tal.

Från 1880 utgår även ett årligt anslag för vård och underhåll av ruinerna på 450 kronor. Det är för övrigt första gången som vård och underhåll av kulturhistoriska byggnader tilldelas ordinarie stadsanslag. År 1904 höjs det årliga anslaget till 1000 kronor. Under 1900-talet har ruinvård varit en uppskattad och praktiskt arbetslöshetsåtgärd. På 1920- och 1930-talet som så kallat AK arbete, arbetslöshetskommissionen. Det är bland annat då våra kyrkoruiner på landsbygden restaureras, och under 1960- och 1970-talen som generösa AMS åtgärder under ledning av Riksantikvarieämbetet. Privata donationer och insamlingar har också förekommit. Bankiren Tage Cervin gav under åren 1955-1970 stora donationer, sammanlagt en miljon kronor för underhåll och restaurering av ringmuren och tolv ruiner, inte så märkligt att han är den enda person på Gotland som har fått en gata uppkallad efter sig under sin levnad. År 1989 drogs kampanjen ”Rädda ringmuren” igång och mig veterligen pågår den verksamheten än i dag, om än i mycket mindre omfattning.

”...Katarina är lätt, ljus, glad och behaglig, den förra kan liknas vid en grubblande man, den senare vid en leende kvinna”

Våra ruiner är så klart olika populära. De får inte vara allt för förfallna, de ska gärna ha vackra valv och då är det främst S:ta Katarina och S:t Nicolai som är de mest omtyckta av Visbys kyrkoruiner. Så här skriver folkskolläraren Axel Theodor Snöbohm i boken Gotlands Land och folk från slutet av 1800-talet, där han jämför just dessa två kyrkoruiner:

”..båda äro sköna, men att deras skönhet är av olika slag. Nikolaus är tung, mörk, dystert och allvarlig, Katarina är lätt, ljus, glad och behaglig, den förra kan liknas vid en grubblande man, den senare vid en leende kvinna.”

Ruiner alltså populära besöksmål

Där står vi i dag med våra ruiner och de har knappast tappat i popularitet. Ruiner är ett uppskattat besöksmål. Svenska kyrkan gör regelbundet stora enkätundersökningar som de kallar för kyrkbussen och för fem år sedan fick de intervjuade besvara vilka byggnader de satte högst värde på. Märkligt nog värderade man kyrkoruiner högre än aktiva

fungerande kyrkobyggnader. Ett exempel på detta är Össeby kyrkoruin i Uppland som har betydligt fler besökare sommartid än intilliggande intakta medeltida kyrkor, trots att de har varit öppna och även bemannade. Det är just från denna Össeby gamla kyrka som kyrkoherden i Eksta ropar in predikstol och altarpopsats. Kanske gjorde Västra Eds församling därför rätt som 1867 lät spränga sin medeltida kyrka för att omvandla den till en intressant och vacker ruin. Lös jord och planteringar påfördes på murverket och det blev en prydlig och uppskattad ruin intill den nybyggda kyrkan i nygotisk stil. I rättvisans namn bör det tilläggas att Västra Eds gamla kyrka är inte den enda kyrka som har rivits under 1800- och 1900-talen och sparats som ruin. Det finns flera som gått samma öde till mötes.

Bara ödekyrka i Hörsne församling. En av fyra kyrkoruiner på den gotländska landsbygden. Samtliga blev ruiner under 15- och 1600-talen. Foto: Pär Malmros

När Katarina kyrka på Södermalm brann den 17 maj 1990 föreslog bland annat biskop Ingmar Ström och Lennart Koskinen att kyrkan inte skulle återuppbyggas utan sparas som ruin. Kostnaderna för att återuppbygga kyrkan ansågs för höga och en ruin skulle kunna bli en intressant plats för konserter med mer. Nu var de tämligen ensamma om dessa tankar och barockkyrkan, som anses vara den första centralkyrkan i Sverige, fick återuppstå i sin fulla prakt. Det finns också exempel i Sverige från senare tid där den nedbrunna kyrkan har sparats. Trönö kyrka utanför Söderhamn brann 1998. Där sparade man de yttre murarna som blev till en skyddad vacker atriumgård till den lilla kyrka som byggdes i direkt anslutning till ruinen.

I Europa har vi några symboliskt viktiga ruiner efter kyrkor som bombades under andra världskriget och som varken byggdes upp eller revs, bland annat Gedächtniskirche i Berlin och Coventry Cathedral i England. Nu står dessa ruiner som viktiga minnesmärken över krigets förstörelse. Likaså domen i Hiroshima som är ett starkt fredsmonument efter den fyra ton tunga atombomb som släpptes över staden den 6 augusti 1945 och omedelbart dödade över 100 000 av stadens invånare. I detta krigiska sammanhang kan även nämnas Hitlers arkitekt Albert Speer som i sitt uppdrag att skapa byggnader även skulle se till att dessa skulle bli vackra ruiner. Hitlers tredje rike skulle leva i 1000 år och då gick det inte att till exempel använda armerad betong – det blir inte vackert som ruin.

Ruiner – en del av vårt kulturarv

Våra ruiner av kyrkor, kloster, slott och så vidare är en del av vårt kulturarv. Redan 1954 beslutade Haagkonventionen om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt. Det har följts upp av Sveriges länsstyrelser som har listat vilka kyrkor och andra miljöer som särskilt ska skyddas av Haagkonventionen.

Att förstöra ett kulturarv är sedan 2016 klassat som ett krigsbrott. Det var då en jihadist dömdes för förstörelse av bland annat världsarvsklassade byggnader i den syriskä ökenstaden Palmyra. Just dessa medvetna attacker mot kyrkor, moskéer och andra betydelsefulla kulturella byggnader som en del i en etnisk rensning har ingått i krigsföring i många hundra år, men uppmärksammades särskilt under kriget i Bosnien i början av 1990-talet. Då var det

inte bara kyrkor och moskéer som sprängdes utan också nationalbiblioteket i Sarajevo som beskötts och brändes ner, och inte minst 1500-tals bron i Mosel, som raserades av kroatiskt artilleri. Båda dessa byggnadsverk var betydelsefulla symboler för en kultur som fiendetrupperna ogillade. Förstörelsen fick stor internationell uppmärksamhet och insamlingar gjordes så att byggnaderna kunde rekonstrueras och återuppföras.

Älskar vi alla gamla ruiner?

Men älskar vi alla ruiner? Nej, absolut inte. Tänk er ruiner efter nedlagda gruvbilar i Bergslagen, förfallna villor och 50-tals hyreshus i ett norrländskt inlandssamhälle eller bombade industribyggnader? Den romantiska bild vi har av en ruin är ganska klar, den bör ha en ålder av minst 150 år, vara av sten, alternativ tegel och får inte vara allt för förfallen, men inte heller möjlig att renovera eller återuppbygga. Trähus blir sällan några romantiska ruiner. Trä åldras inte på rätt romantiskt sätt. De blir i bästa fall kråkslott eller ruckel. Förfallet ska helst också ha skett långsamt, då åldras en ruin vackrast, och av ruinen måste det vara kvar mer än bara en stensträng, man måste enkelt kunna föreställa sig hur byggnaden har sett ut. Det bör också en gång ha varit

”Det bör också en gång ha varit ett slott, en borg, en kyrka eller ett kloster...”

ett slott, en borg, en kyrka eller ett kloster, kanske en kvarn, men inte ett mindre bostadshus. Övriga ruiner uttrycker mest vemod, förgänglighet och uppgivenhet. Men observera att alla dessa andra byggnader, som inte är slott eller kyrkor, förmedlar mycket spänning och fascination, vilket har utvecklat till en egen gren jämte ruinromantik, nämligen urbanexploration. I Sverige är det kanske professor Jan Jörnmark, lärare på Chalmers som var en av dem som tidigast började leta rätt på och visa upp övergivna platser och förfallna byggnader. Det har lett till en våg av intresserade följare som i 1900-talets strukturmvandlingar letar rätt på, fotografer och publicerar allt från nedlagda industrier, vårdanläggningar och gamla villor. Det finns i dag en mängd Instagram- och Facebookgrupper om just ödehus, förfallna övergivna platser och så vidare där dessa nya ”ruinromantiker” får utlopp. Men då har vi kommit en bra bit ifrån Visbys och Gotlands landbygds

Hablingbo
kyrka.

Bättre kontroll på mögel och brand i Gotlands kyrkor med sensorer

Via sin telefon kan Lars Verneresson, klockare på Norra Gotlands pastorat, se innetemperaturen i alla pastoratets tjugofem kyrkor. Men inte bara det, skulle det bli någon form av rökutveckling så får han en signal. Likaså kan man via mobilen se om fuktnivån är så hög att det är risk för mögelutveckling. Text och foto: Lars Bäckman

- Det bygger på ett system som vi utvecklade tillsammans med Vattenfall för nästan tio år sedan, Smart el, hette det. Via mobiltelefonen skulle privatkunder kunna ha koll på sin elförbrukning, berättar Daniel Gahne på GEAB. Systemet bygger på trådlösa sensorer som är kopplade via en central till mobiltelefonen.

Redan då var Norra Gotlands pastorat engagerade och det är utifrån detta samarbete som tekniken har utvecklats vidare. Bland annat har Tor Broström på Uppsala universitet, Campus Gotland deltagit med att ta fram det index som varnar om mögelrisk föreligger.

I flertalet av pastoratets kyrkor har cirka tre sensorer installerats. Temperatur, fukt, rök och mögelnivå kan nu kontrolleras via telefonen av en eller flera personer, vilka och vad, avgör så klart kunden.

- Vi jobbar vidare med detta system nu och räknar bland annat med att larm om rökutveckling ska kunna gå direkt till Räddningstjänsten, berättar Daniel Gahne.

Flera av Visby stifts pastorat och församlingar har eller är intresserade att installera samma system, men de ser olika behov av vad de vill att sensorerna ska mäta och rapportera om. Och användningsområdena är många.

- Det kan vara att ha koll på elförbrukningen, styra värmepumpar eller följa en flispanna, berättar Daniel Gahne. Med dessa sensorer är sådant möjligt.

Det är ett enkelt system som inte kräver några stora och dyra installationer. Användningsområdet är brett och enkelt att anpassa till kundens behov. Pastoraten och församlingarna betalar en månadskostnad som bygger på hur många sensorer man hyr av GEAB. Dessa kostar cirka 45 kronor per månad.

- Vi fick i vintras en signal från Hejnum kyrka. Det var rökutveckling i sakristian. Som tur var visade det sig att det inte var så allvarligt. Ett antal körkmackar hade grillats på elementet och det kan ge en viss rök- och branddoft, berättar Lars Verneresson och skrattar: Men nu vet vi i varje fall att det fungerar.

INTE BARA I MINNET BEVARAD...

Text och foto: Grym Sara Sjöberg

Sorg. Att sörja en människa är en högst personlig företeelse, men även en kulturell och tidsmässig sådan. Det som idag ses som normalt av oss vid en begravning eller sorgprocess skulle ses med helt andra ögon i ett annat land eller femtio år tillbaka. Vem idag delar ut karameller till alla som närvarar under begravningen? Vem bär särskilda sorgsmycken? Vem gör minnessaker av den avlidnes hår? Under några nummer i Gårdskorset kommer det finnas artiklar på ämnet sorg och i detta nummer kommer det handla om begravningskonfekt.

Begravningskonfekt, även kallade begravningskarameller eller sorgkarameller, var vanligt förekommande från 1800-talets mitt fram till 1920-talet. Traditionen med begravningskonfekt kommer från adeln och spreds till borgarna i de större städerna under sista halvan av 1800-talet för att från slutet av 1800-talet vara en vedertagen företeelse bland de olika samhällsklasserna. Bruket av begravningskonfekt höll sig kvar längre ute på landsbygden, på vissa ställen in på mitten av 1900-talet.

”Begravningskonfekt var vanligt förekommande från 1800-talets mitt fram till 1920-talet”

Konfekten tillverkades ofta av den lokala sockerbagaren eller karamellgumman, men kunde även beställas på konditorierna. Konfekten bestod av en hård sammanpressad sockermassa, som kallas morsell, som lindades in i glanspapper eller rispapper ofta i svart, vitt, violett eller silver och dekorerades med symboler och texter med tröstande budskap. Det finns källor som menar att vita begravningskonfekt var för barnbegravningar och svarta för vuxna. De är ofta rektangulära med eller utan fransar, men det finns även runda varianter som dock inte är lika vanligt förekommande.

På de mer exklusiva begravningskonfekten fästes konstgjorda dekorationer såsom blommor och fåglar, ofta placerade på vackert format tyll eller gasväv. Dessa konfekt var många gånger rektangulära utan fransar och inslagna i vackert glanspapper i guld eller silver. De enklare var mycket mindre i storlek och inslagna i rispapper. Dessa dekorerades med textremsor med tröstande ord till exempel *sakta kom ängeln och log, viskande; nu är det nog*. De dekorerades med många olika symboler tryckta på vanligt papper, i form av bokmärken eller folierat tjockt papper. Många symboler har kristen anknytning såsom kors, gravstenar, kalk, änglar, helgon, men det är också vanligt med pyramider, ankare, döds-skallar. Det finns också en mindre vanlig variant av begravningskonfekt som inte är inlindat i papper där sockermassa i olika färger som formats till olika motiv såsom kors, urnor, eller gravvårdar med den avlidnes namn, initialer, dödsdatum etc. skrivet i svart färg eller karamellmassa.

Begravningskonfekten serverades ibland före begravningen, men kunde också ges till gästerna när de återkom till sorgehuset efter begravningen. En del besökare åt upp sina karameller, medan andra sparade dem som ett minne.

Begravningskonfekt ur Grym Sara Sjöbergs samling.

Har du minnen av eller kunskap om begravningskonfekt eller andra begravnings seder från Gotland? Kontakta gärna Grym Sara Sjöberg på Visby stiftskansli.

Hallå vad gör du nu?

Mats Hermansson, före detta domprost i Visby i ny roll

- Jag sitter i bilen på väg från Örebro, berättar Mats Hermansson när jag får tag på honom för en kort intervju på telefon. Han berättar att han har varit i Örebro och levererat ikonmålningar.

- Särskilt roligt är det att en bild har köpts in av Olai Petri kyrkan, en av mina barndomskyrkor.

Blir det mycket ikonmåleri nu?

- Jo både att måla och att ställa ut. Jag har haft tio utställningar sedan jag slutade i domkyrkoförsamlingen i september i fjol. Det är i allt från Luleå domkyrka i norr till Johanneskyrkan i Malmö i söder.

Mats har alltid någon form av ett samtal eller presentation i samband med att han ställer ut

- I Kungsholmens kyrka samtalade jag med biskop emeritus Caroline Krook som en del i söndagens mässa. Det var givande, berättar Mats.

- Att måla ikoner är inte bara konst för mig, det är först och främst teologi, att förmedla tro. Jag vill att betraktaren ska reflektera över våra färdiga föresällningar om Jesus, Maria och om kristen tro generellt, svarar Mats när jag lite provocerande frågar om konsten nu går före teologin.

Författandet är en annan sida som Mats nu har mer tid för. Han har alltid skrivit mycket, inte minst om Sankta Maria domkyrka i Visby, men nu är det något helt annat på gång.

- Jo, jag har skrivit en roman om min uppväxt. Den ska heta Farsan. Den handlar om just honom och min relation till farsan, om folkhemmet och om klassamhället, men framförallt om problematiken kring att som barn såväl avguda sin far som att samtidigt se de mörka sidorna hos honom.

- Jag kan lova en hög igenkänningsfaktor för de som växt upp under 60- och 70-talen, försäkrar Mats om romanen som kommer ut i sommar. Kanske blir det en trilogi, med en bok om morsan och sen en om brorsan i centrum, men vi får se. Det beror ju lite

på hur den här första boken blir mottagen, funderar Mats och meddelar samtidigt att han på den glest trafikerade motorvägen redan närmat sig Västerås. Lugn, han har headset så det är inget trafikfarligt fumlande med mobilen.

Om inte Mats har hållit gudstjänster på länge så är han däremot mycket aktiv i olika sociala medier – här får han möjlighet att förmedla ett kristet budskap, och det är många som följer honom, bara på Facebook har han över 1700 följare. Det blir dagliga inlägg och många gillande och kommentarer.

Sista juli så flyttar ni ut ur domprostgården – var bär det iväg då?

- Först blir det några månader på vårt torp i Småland, men sen till Uppsala, säger Mats och låter nöjd.

Han berättar att de har varit med och bildat en förening för att hitta ett alternativtboende. Mycket tid har lagts ner på planerande, ritande och diskuterande, men nu är byggnationen snart igång.

- Det blir 28 hushåll, både bostadsrätter och hyreslägenheter. Vi har strävat efter att blanda olika åldrar och kulturer. Lägenheterna är relativt små, men vi har mycket gemensamma ytor. Här ska vi alla dela på ansvar för husets skötsel och vi kommer att ha många gemensamma aktiviteter. Jag och Ylva har bott kollektivt tidigare. Jag tror på den här formen. Här kommer ingen att behöva känna sig ensam. Det här är en boendeform som kyrkan skulle kunna satsa och investera sitt kapital i, konstaterar Mats entusiastiskt, medan bilfärden går vidare mot Enköping.

Så här i backspegeln, det blev 12 år som domprost, känns det bra att lämna Gotland?

- Ja faktiskt så gör det det. Jag är stolt över nästan allt jag har gjort. Tycker att domkyrkoförsamlingen genomfört många nya landvinningar och nysatsningar sedan jag anställdes, och mitt uppdrag var ju att

öppna upp kyrkan mot övriga samhället. Det har jag levererat, mycket tack vare goda medarbetare, och inte minst, ett modigt kyrkoråd.

”Jag är stolt över nästan allt jag har gjort. Tycker att domkyrkoförsamlingen genomfört många nya landvinningar och nysatsningar sedan jag anställdes...”

- Faktum är att jag nu känner att framtiden är lika spännande och utmanande som då när jag började i Visby domkyrkoförsamling. Det är nya och även lite utforskade möjligheter som jag ser framför mig! Och Gotland ligger kvar. Vi älskar ön och har många vänner här, så vi kommer att dyka upp då och då, det är jag säker på, säger Mats när han samtidigt passerar skylten Bålsta.

Lekmannautbildning i kristendomskunskap startar på Gotland

Till hösten 2020 startar en ettårig utbildning i kristendomskunskap. Utbildningen sker i samverkan med stiftets församlingar och pastorat, och riktar sig till alla över 16 år. Efter avslutad kurs kan man söka tillstånd om att få leda andakter och gudstjänster i sin församling. Det är församlingens kyrkoherde som ger tillstånd. Men varför? Varför erbjuder vi denna utbildning?

“Efter avslutad kurs kan man söka tillstånd om att få leda andakter och gudstjänster”

Det enkla svaret kan vara för att vi vill. Visby stifts stiftsstyrelse har som ett delmål i verksamhetsplanen för 2020 att: fler kyrkor erbjuder andakter och helgsmålsböner ledda av lekmän när det inte erbjuds huvudgudstjänst.

För att detta ska kunna genomföras så vill vi rusta de lekmän som är intresserade av att leda andakter och helgsmålsböner. Det är en del av anledningen.

Men utbildningen behöver inte leda till att du leder gudstjänster. Det är också en utbildning som ger dig som vill, grundläggande kunskaper i kristen tro.

För det andra svaret på varför vi ger denna utbildning är för att vi måste. Från Svenska kyrkan på nationell nivå kommer analyser som visar att det finns bristande kunskaper i kristen tro i samhället. En satsning från nationell nivå är programmet, Lärande och Undervisning. Inom detta program lyfts vikten av att undervisa när tillfälle ges, men också att bedriva grundläggande utbildningar som ska vara så utåtriktade de kan. Om vi (Svenska kyrkan) inte undervisar om kristendom, vem gör det då? För att kyrkan ska kunna fortsätta vara relevant och intressant så måste vi fortsätta vara utåtriktade men också inte glömma bort att undervisa de som vill lära sig mer om sin kyrka. Undervisning sker på många sätt och i många situationer. Denna utbildning är en av många platser i vårt stift där du får lära dig mer om kristen tro.

Vill du veta mer?

Kontakta stiftsadjunkt Elin Sundelin tfn 0498-40 49 29

Det är med stor glädje och tacksamhet som jag nu får arbeta som präst på Gotland – Peter Arkell ny präst på norr.

Att bryta upp och gå vidare är inget man bara gör i ungdomsåren; Peter Arkell är ett bra bevis på att livet erbjuder många möjliga vägar, och det gäller att ta dem, vilket Peter gjort.

Den 28 januari i år var Peter Arkells första dag som präst på Gotland och i Norra Gotlands pastorat. Det var nästan på dagen ett år efter det att han prästvigdes i Uppsala stift, 56 år gammal.

- Jo visst är det så, men jag har sedan barnsben varit engagerad i kyrkan. Min far var kantor och från 20 års ålder har jag på olika sätt haft anställningar på hel- eller deltid inom först en frikyrkoförsamling, men sedan tjugofem år tillbaka framförallt inom Svenska kyrkan, berättar Peter, så erfarenhet, det har han. Peter är uppväxt i Skåne, i Kristianstad. Men i 20 års åldern flyttade han till Stockholm och där har han bott fram tills dess att flyttlasset gick till Gotland för tre månader sedan.

- Jag har arbetat med ungdomsverksamhet och musik inom både skola och kyrka, och även varit verksam som fältassistent.

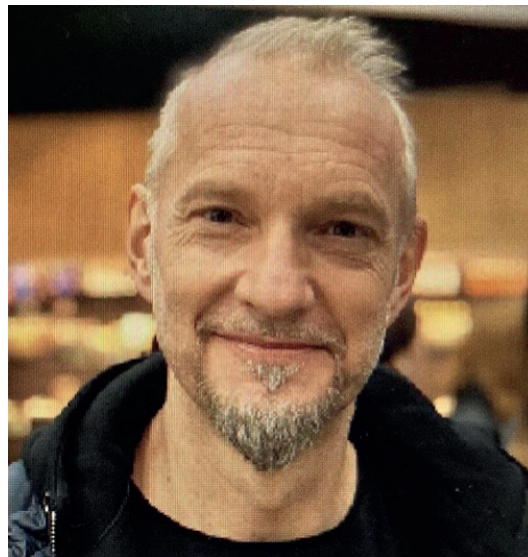
Men Peter har också startat företag och under många år arbetat tillsammans med sin fru Ingela inom reklambranschen. Så ett varierande och omväxlande arbetsliv kan han se tillbaka på.

- Det är de olika trådar som livets väv byggs upp av, det ena mötet kan leda till det andra och så har det varit, förklarar Peter.

När han var 47 år tog planerna på att läsa till präst form. En gudslängtan och kallelse som hade funnits där sedan sena tonåren började ta form. Studierna var till att börja med på distans, men övergick till heltidsstudier på Stockholms teologiska högskola och 2019 kunde han vigas till präst och göra sitt adjunkt år i Enköpings pastorat.

- Min hustru Ingela är född och uppväxt på Gotland. Varje sommar och även ibland på vintern har vi varit här. Med tanke på att vi träffades i England redan när vi var drygt 20 år så har det under dessa dryga trettio år blivit ett antal veckor på

Gotland, konstaterar Peter och fortsätter: vi känner oss hemma här och precis som Skåne har Gotland det öppna havet och de långa kusterna, ett landskap jag älskar.

De bor nu i Kappelshamn, i Ingelas gamla barndomshem. De två vuxna döttrarna bor kvar i Stockholm.

- Att vara präst är bättre än vad jag hade kunnat föreställa mig. Det är kanske framförallt mötet med människor som jag uppskattar. Som präst får man i ödmjukhet ta del i andra människors liv och jag har hittat ett sätt att vara, där min gudslängtan kommer till uttryck – den har alltid funnits där, men nu har den tagit form.

Peter har först och främst ansvar för Stenkyrka- och Gothems församlingar.

- Jag känner mig så välkommen i Norra Gotlands pastorat. Vi möts med ett stort hjärta både i kyrkan och i affären när vi åker och handlar. Visst kan det vara lite glest i bänkraderna på gudstjänsterna nu under coronatider, men för mig är varje möte lika värdefullt. Det spelar inte så stor roll om det är fem eller femtio. ”Där två eller tre är samlade i mitt namn, där är jag mitt ibland dem”, som Jesus sa, och så tänker och känner jag.

I både Gothem och Stenkyrka ser han hur kyrkan är en del i den lokala utvecklingen. I exempelvis Stenkyrka är prästgården såld till det lokala utvecklingsbolaget och socknen sjuder av olika aktiviteter.

- Självklart ska kyrkan vara en del av detta. Det är när alla goda krafter går samman som man skapar något, menar Peter.

Det var delvis musiken som var vägen in i kyrkan för Peter och visst har den fortfarande en stor plats.

- Jag skriver en del musik, arbetar med körverk och spelar. Självklart är också musik en viktig del i mina gudstjänster, konstaterar Peter Arkell.

Ulf Kundler är tillbaka på Gotland - nu som präst

- Jo det har hänt en del sedan 2012 då vi lämnade Gotland, säger Ulf och skrattar.

Då 2012 var han diakon och anställd på Visby stift. Här hade han arbetat av och till sedan 1997.

Men sen blev det Västindien och Tobago.

- Min hustru fick jobb där så jag följde med. Jag passade då på att bli prästvigd i den anglikanska kyrkan. Jag hade en bra grund, som diakon och med mina tidigare akademiska studier.

Men 2016 återvände Ulf till Sverige. Han kunde så småningom börja arbeta som präst i Lunds stift. Men Gotland lockade.

- Det är mycket som jag för alltid har fastnat för här på Gotland; människorna, miljön, naturen och alla gamla vänner... det kan inte jämföras med något annat, så det blev åter Gotland. Tredje gången gillt, konstaterar Ulf och låter säker på sin sak.

Tredje gången? Jo, Ulf upplevde sina första fem år här i Visby, sen blev det Skåne och framförallt Kristianstad innan han började studera och livsresan tog fart.

Sedan augusti 2019 är Ulf anställd i Norra Gotland pastorat i Väskinde församling där även kyrkorna i Bro, Bäl, Fole, Lokrume och Hejnum ingår.

- Nej, några direkta avtryck från tiden som präst på Tobago märks inte i mina gudstjänster, säger Ulf, skrattar och försäkrar att de inte kommer att spelas på några oljefat i Bro kyrka, vilket jag tycker är lite synd.

- På Tobago firade man nästan bara mässor, så jag tror att jag tvärtom hade med mig mer av Svenska kyrkan dit än vad jag har tagit med mig tillbaka.

Men just musik, i form av bland annat gospelkör i ungdomen var Ulfs väg in i kyrkan och det intresset har så klart fortsatt i olika former. Att han numera är gift med Katarina Ridderstedt, kantor i samma pastorat, försäkrar väl att det sjungs och spelas en hel del i det Kundler-Ridderstedtska hemmet.

In memoria

Torsten Gislestam

Som meddelats i media har Torsten Gislestam lördagen den 2:a maj avlidit i sviterna av en stroke. Torsten var genom sin starka personlighet och vida kunskaper känd och uppskattad inom breda kretsar av det gotländska samhället.

Tillsammans med sin hustru Gerd levde Torsten i det gamla skolhuset i Hamra, mitt emot kyrkan, där hans far en gång i tiden varit skollärare och hans kärlek till allt som var gammalt och spännande kom i särskilt hög grad den älskade hembygden till del, så genom hans bidrag i den stora boken om Hamra (2016) och i hans mångåriga arbete på att publicera en vetenskaplig beskrivning av Hamra kyrka, tyvärr ej fullbordad vid hans bortgång.

Hans politiska arbete, som inkluderade trettio år i kommunfullmäktige och en period som ordförande i kultur- och fritidsnämnden, får beskrivas på annan plats. Även det kyrkliga engagemanget satte djupa spår i hans curriculum vitae. Så representerade han Hamra i Samfälligheten Gotlands kyrkor från starten 1984 och tjänstgjorde också i dess styrande organ under några mandatperioder, bland annat som ordförande 2006-2009. Han var också ledamot av stiftets eget fullmäktige, liksom under en tid dess vice ordförande, tillika under flera mandatperioder ledamot av stiftsstyrelsen och beredningsutskottet. Även i Hoburgs församling och Sudrets pastorat innehade han olika förtroendeuppdrag.

Självklart anförtröddes han också i föreningslivet många viktiga uppdrag, såsom ordförande i DBW (1999) och ålderman i Knutsgillet. I det senare medarbetade han flitigt i dess bokserie "Gotländska studier".

Torstens största intresse gällde nämligen folkbildningen och historievetenskapen. Han arbetade på 70-talet som folkbildningskonsulent på Gotlands bildningsförbund och senare, och fram till pensionen, som antikvarie vid Gotlands Museum. Under sin tid på museet gjorde han sin kanske viktigaste publiceringsmässiga insats, då han i två vackra band publicerade Hilfelings gotländska resor mellan 1797 och 1801. Det andra bandet tyvärr tryckt i så liten upplaga att det närmast utgör en antikvarisk raritet idag. Det var därför naturligt att Torsten 2009 var med och startade "Gotlands kyrkohistoriska sällskap". Personhistoria var både i kyrkliga och andra sammanhang hans särskilda favoritämne och den allra sista bok han publicerade blev en samling av personhistoriska betraktelser, "Präster, patroner och andra personer. Människoöden på Gotland" (Books on demand 2019). Undertiteln är djupt talande. Det var den enskilda människans öde i denna fascinerande men ack så svårnavigerade värld som talade till honom och hans djupa medkänsla, särskilt

"Det var den enskilda människans öde i denna fascinerande men ack så svårnavigerade värld som talade till honom och hans djupa medkänsla..."

med dem som av olika skäl inte lyckades så bra med det, som gjorde honom till en så fängslande gestaltare av människoöden inför en stor och tacksam publik. Torsten Gislestam var en i grunden bildad människa, i ordets ursprungliga betydelse, men han bar denna bildning lätt och förde den vidare med stor humor och vidsynthet. Vi är många som kommer att sakna honom och vårt djupaste deltagande går nu till hans efterlevande hustru Gerd, utan vars varma och kloka stöd hans sista av sjukdom präglade år varit så mycket svårare att genomleva.

Må Torsten vila i frid och på den sista dagens morgon uppstå i glädje.

För Visby stift:
Richard Wottle,
stiftsprost

Renässansmusik med Ad Fontes i Gotlands kyrkor i sommar

Det blir tre konserter med renässansensemblen Ad Fontes i Gotlands kyrkor i sommar. Två konserter i Sankta Maria domkyrka i Visby och en konsert i Bara ödekyrka (alternativ Hörsne kyrka vid regn eller bläst). Konserten kommer att genomföras under medeltidsveckan, alltså mellan den 2 och 9 augusti. I år har själva veckan ställts in på grund av coronaopandemin, men Ad Fontes genomför sina planerade konserter. Vokalensemblen Ad Fontes, som startade 2014, har för närvarande sju sångare, fyra kvinnor och tre män. Kören har riktat in sig på musik från renässansens guldålder, framför allt 1500-talet. Det är musik som kan vara upp till åttastämmigt, berättar Dan Eiderfors som leder kören.

På bild från vänster: Annica Yttergren, Roland Engkvist, Linnea Tibell, Konrad Nilsson, Dan Eiderfors, Viviana Garuz Walcher, Åsa Nilsson.

Ad Fontes har spelat in en CD med Tomas Luis de Victorias Tenebrae responsories (dunkla växelsånger). Den finns att köpa i domkyrkan, på bokcaféet Porten och på Wessmans bokhandel.

Samfälligheten Gotlands kyrkor består förutom av Marlene till vänster och Nina, av Per Hansén som är byggnadsingenjör.

Det rör på sig på Samfälligheten

Samfälligheten Gotlands kyrkor har ansvar för restaureringar med mer när det gäller Visby stifts kyrkor. Ingegerd Paulin går i pension i juli 2020 och Nina Vinja tar över som kansliansvarig. Hon ersätts i sin tur av Marlene Daun som alltså blir förvaltningsassistent. Marlene kommer närmast från Riksantikvarieämbetet där hon arbetade som löneadministratör.

- Jag har arbetat med ekonomi- och löneadministration i säkert trettio år, berättar Marlene, som är uppväxt i Visby och numera bor både på landet i Vänge och i lägenhet i Visby.

- Förutom att jag arbetar med detta är jag också massageterapeut med egen firma, tillägger Marlene. Samfälligheten Gotlands kyrkor består förutom av Marlene och Nina, av Per Hansén som är byggnadsingenjör.

”Herrens år 2020 kom en fruktansvärd farsot över världen”

Herrens år 1350 kom en fruktansvärd farsot över världen...

Kyrkohistoriker Torsten Svensson berättar om gravstenar som knyter an till pandemier genom historien.

Så står det att läsa i franciskanernas berättelser om märkliga händelser på Gotland. Detta är författat i Sta Karins kloster under 1200- och 1300-talet. Det skadar verkligen inte att komma ihåg att världen och därmed även ön varit utsatt för många olika och värre pandemier långt före viruset Covid-19 gör sin entré. Dessa äldre pandemier fick värre konsekvenser än vad 2020 års virus ens kommit i närheten av. Detta dock skrivet med tanke på hur det ser ut rent globalt, för ett personligt lidande är lika hemskt vad än anledningen till detta är. Denna artikel är inte tänkt att beskriva de olika sjukdomsformer som finns utan istället att påvisa några exempel på dessa som ännu kan påträffas i öns kyrkor och kyrkoruiner.

Tre gravstenar som måste tas upp är först och främst en sten i korgolvet i Lärbro kyrka. Stenen som ursprungligen, troligen är från 1300-talet, lades över Hågvård. Stenen kom sedan att återanvändas 1620, Den ursprungliga latinska inskriften som löper längs med stenens kant och nämner den stora döden, 1350, som ett tidsbegrepp. Därmed utgör denna sten ett av få overdersägliga belägg för att denna världsomfattande pest drog fram även över Gotland.

”Därmed utgör denna sten ett av få overdersägliga belägg för att denna världsomfattande pest drog fram även över Gotland»

Den andra viktiga stenen påträffas i södra sidoskeppet i Visby domkyrka. Den befinner sig idag tyvärr i ramponerat skick. Den nedre delen av stenen saknas helt. År 1753 tecknade dock den danske tecknaren Sören Abildgaard av stenen i hela sin prakt. Ursprungligen låg stenen i S:t Hans/S:t Pers kyrkor i Visby men

Sproge-stenen.

”...alla församlingsbor som överlevt fick rum på denna sten...”

förflyttades därifrån någon gång efter reformationen. Stenen är lagd över två av Axelssonsönerna, Olof och Filip Axelsson Thott, som båda dog på Visborgs slott under hösten 1464, vilket är ett känt historiskt pestår. Det nämns ingenting om pest eller annan dödsorsak i inskriften som löper runt stenens kant. Men vi kan på goda grunder tro att dessa båda länsherrar dog i nyss nämnda pandemi.

Den tredje stenen, är den så kallade Peststenen (G 65 enligt Runverkets numrering) som ligger i korgolvet i Sproge kyrka. Den har en inskription med runor runt kanten.. Nu kan man ju tro att den har med någon av medeltidens pester att göra, men så är inte alls fallet.

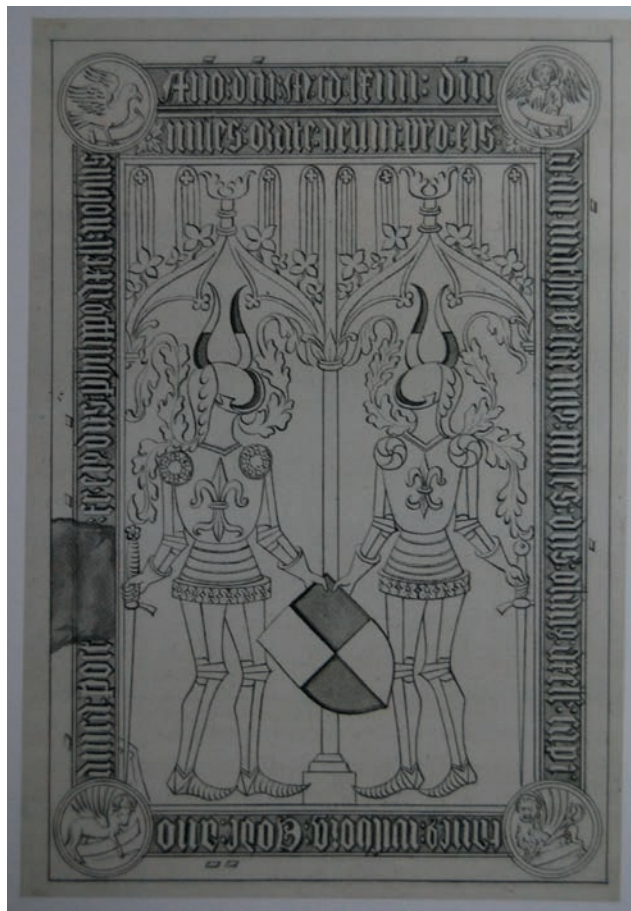
Utan det handlar om den fruktansvärda pest som drabbade Stockholm 1710 och därifrån fortsatte land och rike runt. I sägnerna som spritts i bygden påstår man att pesten 1711-1712 drog fram så hårt i Sproge socken att alla församlingsbor som överlevt fick rum på denna sten. I praktiken rör det sig om 23-24 personer om man pressar ihop dessa ordentligt. Har själv testat detta. Om detta påstående med överlevande är sant eller inte är däremot svårt att veta.

”Eftersom man var mycket rädd för denna sjukdom så begravdes de som dog i kolera i vissa fall på egna kyrkogårdar”

Ytterligare ett belägg för äldre pandemier på ön är givetvis S:t Görans kyrka med tillhörande spetälskehospital. Av hospitalet ser man inte mycket av idag. Det ligger troligtvis gömt under grästorven som utbreder sig mellan ruinen och Visby lasarett. Detta område är märkligt nog inte utgrävt. På S:t Görans kyrkogård har man under 1700-talet begravt människor som drabbats av pest och under 1800-talet koleraoffer.

Koleran var också den en pandemi som skördade många liv runt världen. Till Gotland kom den antagligen med ett engelskt skepp som kommit till Fårösund under Krimkriget under 1850-talet. Eftersom man var mycket rädd för denna sjukdom så begravdes de som dog i kolera i vissa fall på egna kyrkogårdar, så var det såväl i Stockholm som på Gotland. I Lärbro finns det till och med två stycken ute i terrängen. En av dessa är enbart till för en enda person. Det sägs också att prästen vid en av dessa begravningssceremonier var så rädd att bli smittad att han inte ville vara i närheten av

den som skulle begravas utan ställde sig vid vägen en bit därifrån och därifrån ledde ceremonin. Det måste nästan ha upplevts som en fullständig galenskap eller parodi, men så stor var rädslan för att drabbas av smitta, en rädsla som fortfarande består in i våra dagar. Men ingenting är nytt under solen, eller hur?

Gravstenen över Olof och Filip Axelsson Thott i Visby domkyrka.

memento demokrati arbitrium

Kyrkoval
19 SEP 2021

Ny bok:

Nils Blomkvist, Peter Gotlänning och Kristi brud. 1200-talsförfattaren Petrus de Dacia om kärlek, könsroller och vardagsliv. Norma förlag 2019/ Gotlands kyrkohistoriska sällsks skriftserie nr 7.

Känner du till gotlänningen Peter som blivit kallad Sveriges förste författare? Inte så många gör det numera, men för 50-60 år sen hörde det till allmänbildningen, att en visbydominikan från 1200-talet fått detta hedersnamn. På latin kallades han *Petrus Gothensis*, Peter Gotlänning, men utomlands fick han heta *Petrus de Dacia*, vilket betyder Peter från dominikanprovinns Dacien (= Norden). Visbys berömda ruinspel åren 1929-1990 handlade just om honom och hans religiöst färgade kärlekssaga med Kristina av Stommeln. Historien bygger på hans egen skildring som låg över 600 år i tyska kyrkoarkiv, innan det drogs fram i ljuset under 1800-talet.

Han hade lärt känna denna märkliga unga kvinna som student i Köln. På besök hos byprästen i Stommeln strax före jul 1267 fick Peter en omtumlande upplevelse av hur hon handlöst föll mot väggar och golv, utan att klaga eller ens reagera. Hon var bonddotter, men hemmet var välbärgat och hennes utlevelse hade tycke av ungdomsrevolt, med anorexi och andra patologiska symptom, vilka – med litteraturvetaren Göran Hägg – ”ingalunda (är) obekanta på moderna akutmottagningar”. Men i Peters ögon var hon utvald av Gud och han började skriva en biografi över henne. Den blev aldrig riktigt färdig, men annat tillkom som förde den till ett slags slut: en fantastisk story, levande och trovärdig. Peters Kristinaporträtt hör till medeltidlitteraturens stora kvinnskildringar.

Framför allt är det en *kärlekshistoria* – en dominikanbroder som älskade ett blivande helgon och var älskad tillbaka. Ingen *helgonlegend*, utan ett stycke *verklighet* från 1200-talet. Också den tidens människor hade att brottas med fysisk attraktion, sexdrift, svartsjuka och allt sådant, men de saknade vana att tala om det. Peters skildring försöker göra det. När Peter skickades för att runda av sin utbildning hos ingen mindre än Thomas av Aquino i Paris skrev Kristina till honom med kyrkoherdens hjälp: ”du skall veta att det inte finns någon som jag längtar mer efter att få se än dig”. En annan gång mindes hon hur Peter hade talat om ”Brudgummen” (= Kristus): ”då såg jag dig så upptänd att mitt hjärta fylldes av fröjd”. Men lika snart blev hon ledsen. ”Jag är rädd för alla, och i andras sällskap är jag en helt annan än tillsammans med dig”.

Under åren i Köln blev Peter hennes vägledare och lyckats förvandla hennes destruktiva läggning till flödande kärlek! Käslornas mottagare var Kristus – ”Brudgummen” – men Peter blev inte lottlös heller. Så hade de sin kärlekssaga. Vad de än tillät den innehålla – det förblir oklart – så blev Kristina djupt beroende av Peter. Men sen måste Peter återvända till Sverige, hamnade i Skänninge och fick befattning med de aristokratiska Elofsdöttrarna och deras plan att grunda ett systrakloster inom Dominikanorden. Samtidigt upphörde han att skriva till Kristina. Enligt indicier som jag finner starka *förbjöds* han att fortsätta brevväxlingen.

Hösten 1278 blev han prior i Västerås, men hamnade i *politiskt* blåsväder som biktader åt en upprorisk storman. Bara efter ett halvår i Västerås, lämnade han hals över huvud landet. Efter återkomsten hamnade han i Visby – utom räckhåll för kungen. Redan 1277 hade han åter kunnat skriva till Kristina och bjöd henne att inträda i Skänninge systrakloster, men vid det laget hade hennes gensvar helt naturligt svalnat. Hans liv slutade att döma av de sista breven i bitterhet. Vid samma tid fullbordade Visbys tyska invånare murbygget kring staden, vilket ledde till inbördeskrig mellan stad och land. Det gav Magnus Ladulås tillfälle att ta kontroll över ön. Ett dystert avskedsbrev till Kristina år 1288 speglar Peters – och även Gotlands – övergivenhet.

Gotlands kyrkokohistoriska sällskap

Varför kyrkohistoria?

Av två skäl. För det första därför att kyrkans historia är en så central del av hela vårt samhälles historia, inte minst av dess socialhistoria. För det andra, därför att vi som kristna är övertygade om att Kristi kropp är en levande verklighet, att den utvecklas och förändras mitt i bland oss. Kanske kan man så här i pingsttid säga, att kyrkohistorien är den ständigt fortgående berättelsen om hur den Helige Ande arbetar med oss människor, nu och i det förflutna. Sedan gör det ju inte saken sämre, att den som är intresserad av hembygds- och personhistoria hittar så mycket högintressant material vid studiet av t.ex. Gotlands kyrkohistoria.

I alla stift finns det ett stiftshistoriskt sällskap som koncentrerar sig just på det egna stiftets historia. När vi 2009 startade vårt sällskap här på Gotland fastnade vi ändå för att kalla det ”kyrkohistoriskt” istället. Avsikten var att vidga begreppet, dels för att Visby stift inte hör till de äldre i Sverige – i närmare femhundra år var Gotlands kyrkohistoria katolsk – dels för att inkludera alla kristna kyrkor och samfund i begreppet. Gotland är faktiskt det landskap i Sverige där väckelserörelserna för drygt hundra år sedan var som allra starkast. Det kristna Gotland i alla dess aspekter utgör alltså intresseområdet, även om givetvis Svenska kyrkan och dess Visbystift alltid finns i fokus.

Vad gör då vårt sällskap? Vi ordnar någon eller några gånger om året föreläsningar, inte minst i samband med det öppna årsmötet på våren (i år tyvärr inställt, av känd anledning), och någon gång bussutflykter till våra medeltida kyrkor. Vi producerar en presentation av de kyrkor som efter renovering står inför återöppnande, broschyrer som oftast delas ut till alla hem i socknen. Till sist, och kanske allra viktigast, ger vi ut en bokserie med lokal kyrkohistoria. I sällskapets begynnelse gav vi ut två årsböcker, avsedda att vara en fortsättning på ”De hundra kyrkornas ö”. Tyvärr fick detta av ekonomiska skäl ingen fortsättning men den skriftserie vi också startade fortlever och omfattar hittills sju volymer, två av de tre sista utgivna i samarbete med Artos/Norma förlag. Den allra senaste, ”Peter Gotlänning och Kristi brud – 1200-talsförfattaren Petrus de Dacia om kärlek, könsroller och vardagsliv” (Norma förlag 2019) av Nils Blomkvist är väl vårt mest omfattande bokprojekt. Vi stöder också genom ekonomiska bidrag andras böcker och konferenser.

Vill man bli medlem i Gotlands kyrkokohistoriska sällskap betalar man in 150:- till Bg 618-2232 och anger namn, adress och helst mailadress.

Richard Wottle, pingstdagen, Visby

Den vackra 1100-tals portalen på Hablingbo kyrka är unik i Norden. Foto: Lars Bäckman

En krönika av kyrkoherde Stefan Sundelin

Här är verkligen gudagott att vara

Om Guds skapelse och hemmablindhet

För ett par veckor sedan satt jag i bilen på väg hem från en kvällsgudstjänst. Himlen var sådär gyllene som den bara blir på våra breddgrader just vid den här tiden på året och runtomkring mig sträckte sig ängar och fält mot horisonten, brutna här och var av lite skog, en gård eller en väderkvarn. Och varje gång jag svängde runt en krök och mötte en ny sådan vy så slogs jag av hur underbart gudagott det är att vara just här, just nu.

Ett par dagar senare berättade jag om min upplevelse för en dam i socknen. Hon såg lite förvånad på mig och svarade: "Jaså? Ja, det är det väl. Man tänker väl inte så mycket på det när man bott här hela livet." Det hade hon nog alldeles rätt i. Det vi är vana vid att ha runtomkring oss slutar vi till sist att lägga märke till.

Men just därför vill jag nu inför sommaren 2020, när vi ändå bör vara lite försiktiga med vårt resande, skicka med en utmaning till er alla. Utmaningen är att försöka se på allt som finns på ön med samma ögon som oss som nu gör vår första sommar som öbor.

Dels på allt det fantastiska som Skaparen, ibland med god hjälp av oss människor, har gett oss. Alla dessa färger, dofter och vidunderligt vackra och skiftande landskap som smyckar vår ö. Och när du är klar med det som finns alldeles intill så är det dags att åka

"Men framförallt är de platser vars mästerligt murade väggar genom århundradena blivit mättade med människors böner"

till grannsocknen. Även om de förstås är lite eljest så finns det ändå mycket att återupptäcka där också.

Och så har vi ju förstås alla dessa tempel som öns folk byggt till Skaparens ära, och sedan vårdat och genom seklerna satt sin prägel på. Allihop är de på sina olika sätt unika konstverk. Men framförallt är de platser vars mästerligt murade väggar genom århundradena blivit mättade med människors böner. Platser där himmel och jord möts och där man vi varje besök kommer att få med sig något nytt.

Så passa på att träna bort hemmablindheten och återupptäck alla de skatter som finns runt knuten. För här är verkligen gudagott att vara.

GÅRDSKORSET

UTGIVARE

Stiftsstyrelsen i Visby stift

ANSVARIG UTGIVARE

Biskop Thomas Petersson

REDAKTÖR

Lars Bäckman
lars.backman@hotmail.com

LAY OUT

Lars Bäckman

UTGIVNINGSAÐRESS

Helge Andshuset
Box 1334
621 24 VISBY

TELEFON 0498-40 49 00

E-post visby.stift@svenskakyrkan.se

HEMSIDA

www.svenskakyrkan.se/visbystift

Vi förbehåller oss rätten att korta ner och lätt redigera insända bidrag.

Omslagsbild: Biskopen i lammhagen.
Foto: Jessica Lindgren-Wu

På grund av coronapandemin kan vi inte gå ut med ett kalendarium just nu.

Vi rekommenderar Visby stifts hemsida, respektive pastorats dito samt de nyhetsbrev som Visby stift skickar ut. Visby stift och flera av pastoraten finns också på Facebook och även på Instagram.